

Materiały
edukacyjne
do wystawy
elementarnej

ŻOŁNIERZE WYKŁĘCI PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE 1944-1963

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

ŻOŁNIERZE WYKLĘCI. PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE 1944–1963

Materiały edukacyjne

do wystawy elementarnej Instytutu Pamięci Narodowej
przeznaczone dla uczniów klas ósmych szkół podstawowych oraz uczniów
szkół ponadpodstawowych

Wydawnictwo przygotowane przez Instytut Pamięci
Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Biuro Edukacji Narodowej

Autorzy wystawy: dr Wojciech Frazik, Aleksandra Kaiper-Miszulowicz,
dr hab. Filip Musiał

Konsultacja wystawy: Adam Hlebowicz, Kamila Sachnowska

Projekt graficzny wystawy: Aleksandra Kaiper-Miszulowicz

Recenzja merytoryczna wystawy: dr Dawid Golik, dr hab. Piotr Niwiński

Moduł edukacyjny: dr Grzegorz Łeszczczyński, dr Paweł Rokicki

Strefa edukacji: dr Grzegorz Łeszczczyński, dr Paweł Rokicki

Recenzja materiału edukacyjnego: dr Barbara Męczykowska, Mirosław Sprenger

Fotografie i dokumenty ze zbiorów: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

Ośrodka Karta, Narodowego Archiwum Cyfrowego,

Na okładce: V Wileńska Brygada Armii Krajowej, lipiec 1945 r. Fot. AIPN

Projekt graficzny i skład w oparciu o layout wystaw elementarnych:
Katarzyna Kowalska

Redakcja: Tomasz Chlewiński

© Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu

Warszawa 2021

SPIS TREŚCI

5	Wystawy elementarne Instytutu Pamięci Narodowej
7	Atak Niemiec i ZSRS 1939
10	Wkroczenie Sowietów 1944
13	Jałta 1945
16	Kim byli Wyklęci
20	Nurt poakowski i narodowy
23	Organizacje lokalne
26	Starcia zbrojne
29	Rodziny
32	Zwalczanie podziemia
36	Wybory i amnestia 1947
40	Zbrodnie sądowe
44	Konspiracja młodzieżowa
47	Wyklęci w liczbach
49	Kalendarium
54	Moduł edukacyjny
86	Wybrana bibliografia
87	Polecamy

Wystawy elementarne Instytutu Pamięci Narodowej

Kilka słów o projekcie

Wystawy elementarne są projektem edukacyjnym IPN, którego celem jest wsparcie osób zajmujących się edukacją historyczną materiałami prezentującymi podstawowe tematy z historii Polski XX w. Nasze wystawy eksponują wybrane zagadnienia w oparciu o aktualny stan badań naukowych i wypełniają lukę w treściach, dotyczących najważniejszych wydarzeń historycznych. Składają się z kilkunastu plansz, bogatych ikonograficznie i nie przeciążonych informacjami. Są ogólnodostępne dla wszystkich potencjalnych użytkowników, dzięki umieszczeniu ich na stronie internetowej (ipn.gov.pl, zakładka: edukacja), w postaci pliku o jakości odpowiedniej do wydrukowania bądź wykorzystania w wersji cyfrowej. Wystawy budowane są w oparciu o szablonową i rozpoznawalną szatę graficzną, dzięki czemu tworzą jednolitą bazę pomocy edukacyjnych.

Jednym z tematów opracowanych w ramach wystaw elementarnych jest polski opór przeciwko narzuconej krajowi po II wojnie światowej przez Związek Sowiecki dyktaturze komunistycznej. Wystawa elementarna „Żołnierze wyklęci. Podziemie niepodległościowe 1944–1963” przybliża to zagadnienie – począwszy od najazdu III Rzeszy Niemieckiej i ZSRS na Polskę we wrześniu 1939 r., po ponowną agresję ZSRS w 1944 r., kiedy okupant sowiecki wyparł z ziem Rzeczypospolitej dotychczasowego najeźdźcę niemieckiego i zainstalował w kraju swoje marionetkowe władze „polskie”. Wystawa pokazuje wybrane aspekty polskiego oporu przeciwko najeźdźcom i ich lokalnym stronnikom, główne nurty polityczne polskiego podziemia i różnorodne formy aktywności, a także represje, które dotknęły jego uczestników w trakcie tłumienia niepodległościowego oporu przez reżim komunistyczny.

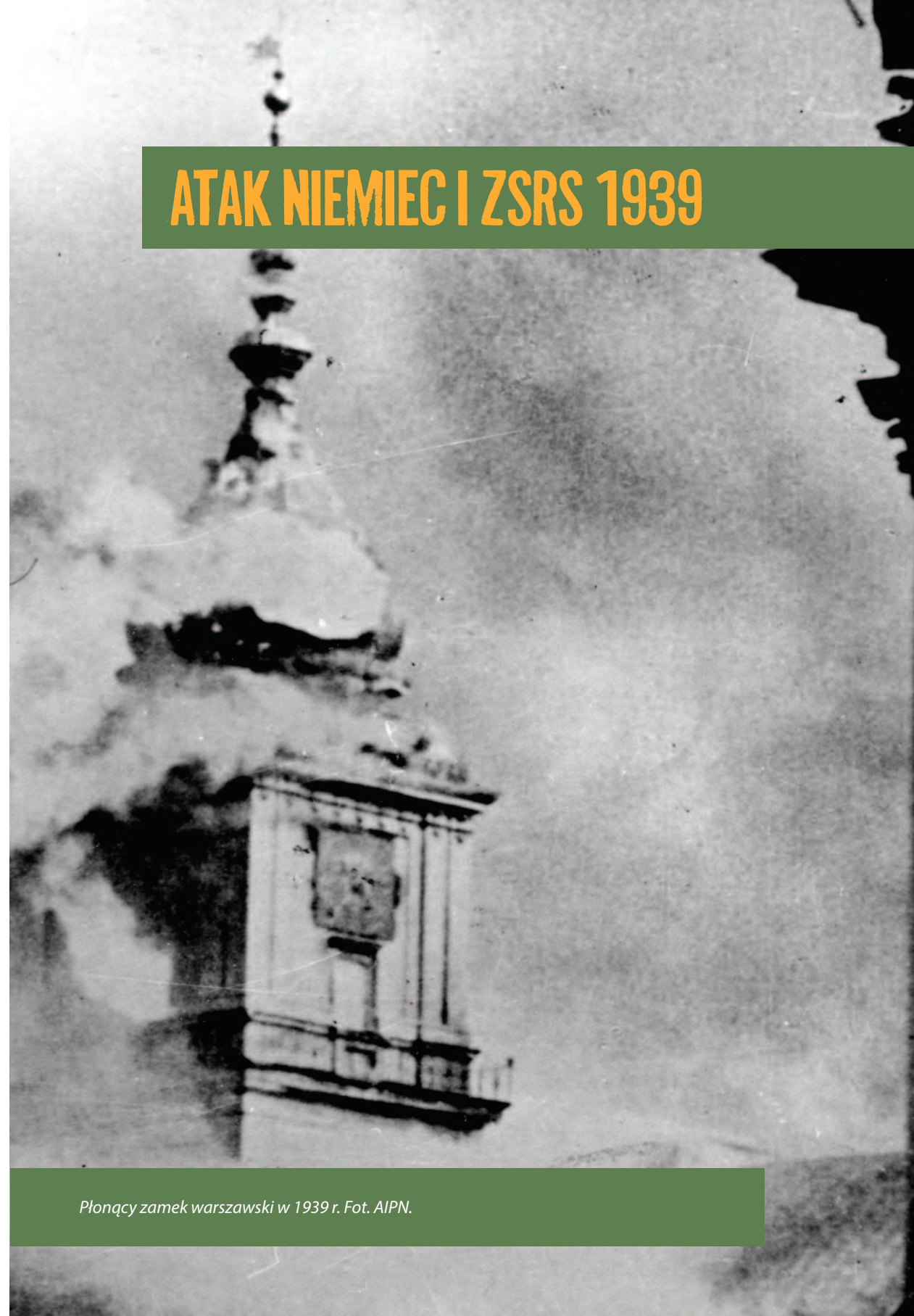
Elementem wzbogacającym poszczególne plansze są udostępnione Państwu „Materiały edukacyjne”, w których oprócz broszurowej wersji ekspozycji znajdują się propozycje ułatwiające zbudowanie samodzielnej lekcji poświęconej tej tematyce. Broszura została wyposażona w aparat dydaktyczny w postaci tekstów źródłowych, ćwiczeń i proponowanych tematów esejów, które można wykorzystać w pracy z młodzieżą.

Wskazówki jak korzystać z „Materiałów edukacyjnych do wystawy elementarnej IPN”

- ▶ Korzystając z „Materiałów edukacyjnych...” warto zwrócić uwagę na ich części składowe, które znacznie ułatwią Państwu pracę i pozwolą zmaksymalizować jej efekty.
- ▶ Broszura zawiera całość wystawy elementarnej, czyli 13 plansz, z tytułami odnoszącymi się do przedstawianego zagadnienia.
- ▶ Materiał historyczny zawarty w wystawie nie różnicuje treści przeznaczonych do prezentacji w klasach szkoły podstawowej i klasach szkoły ponadpodstawowej.
- ▶ Po każdej planszy znajduje się moduł „Strefa edukacji”, pozwalający na łatwiejsze przygotowanie się do omówienia tej części wystawy. „Zwróć uwagę na...” umożliwia uporządkowanie toku narracji w oparciu o najważniejsze zagadnienia – odnosi się do tekstu wystawy i materiału ikonograficznego. „Czy wiesz, że...” pozwala na rozszerzenie i wzbogacenie informacji, bez konieczności sięgania po dodatkowe opracowania.
- ▶ Ostatnia plansza wystawy (s. 47) zawiera bilans wydarzeń, przedstawiający w ujęciu statystycznym fakty historyczne. Został on wzbogacony o kalendarium wydarzeń z lat 1939–1963 (s. 49–53), dotyczące walki powojennego podziemia niepodległościowego.
- ▶ Wydawnictwo kończy moduł edukacyjny, stanowiący propozycję rekapitulacji materiału prezentowanego na wystawie. Składa się on z ćwiczeń dla ucznia o zróżnicowanym stopniu trudności, gotowych do wykorzystania w trakcie zajęć edukacyjnych. Dla odbiorcy na ponadpodstawowym poziomie edukacji przygotowano propozycje tematów esejów oraz pracę z tekstami źródłowymi.
- ▶ W „Materiałach edukacyjnych...” zamieszczono również spis najnowszych publikacji poświęconych tematyce powojennego podziemia niepodległościowego, propozycje gotowych materiałów edukacyjnych i popularyzatorskich, które można znaleźć w internecie, a także tytuły wystaw, adresy portali tematycznych i wykaz muzeów posiadających najważniejsze ekspozycje stałe poświęcone tematyce Żołnierzy Wyklętych.

Powodzenia!

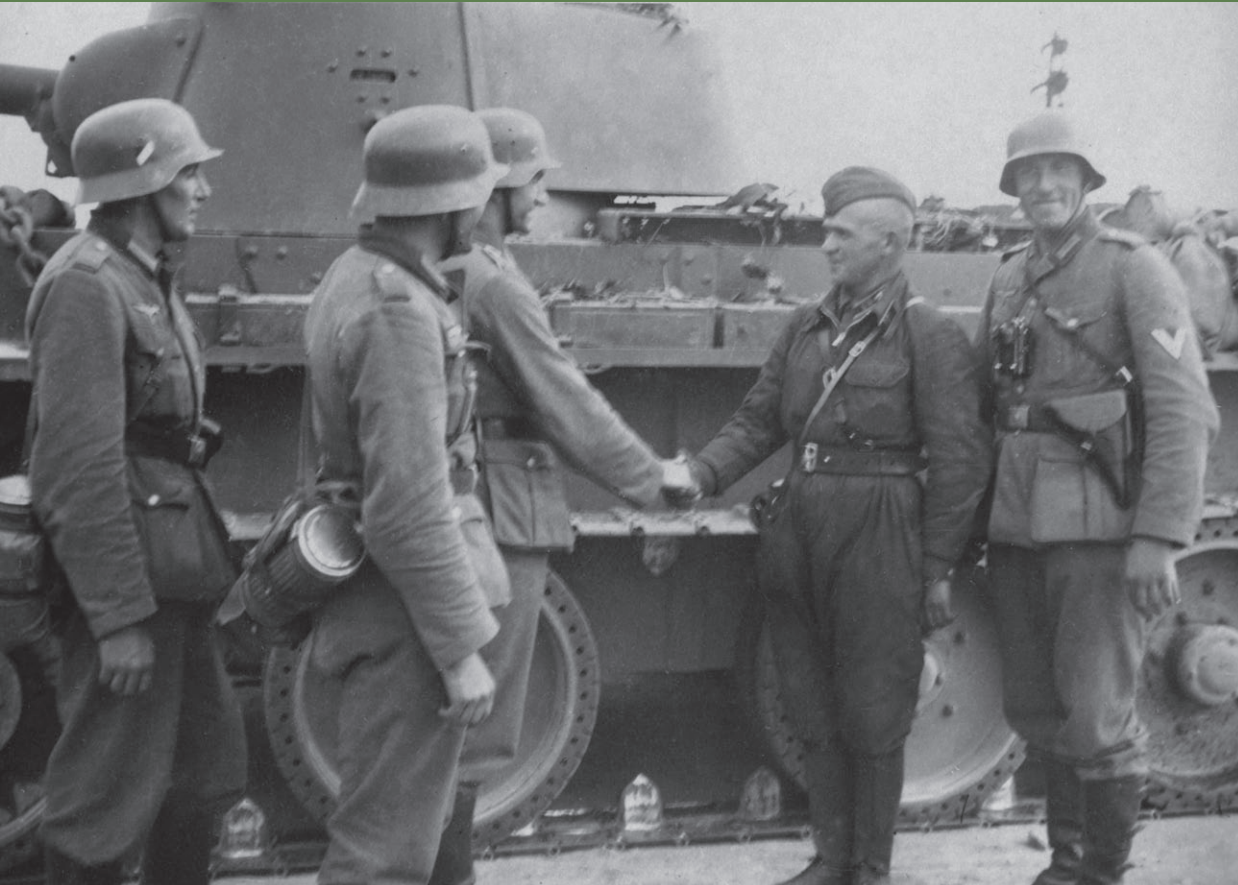
ATAK NIEMIEC I ZSRS 1939

Plonący zamek warszawski w 1939 r. Fot. AIPN.

Pomimo okupacji konstytucyjne władze polskie działały nadal – na uchodźstwie i w kraju, gdzie utworzono Polskie Państwo Podziemne. W podziemiu powstało wiele organizacji zbrojnych, których większość od 1942 r. była scalana w Armię Krajową – Wojsko Polskie w konspiracji. Jego celem było wywołanie, w najbardziej dogodnym momencie, powstania. Poza strukturami Armii Krajowej istniały inne organizacje podziemne. Najliczniejsze związane były ze Stronnictwem Narodowym i ruchem ludowym.

Sowieci i Niemcy w Brześciu w 1939 r. Fot. AIPN.

W 1939 r. Polska została zaatakowana: 1 września przez III Rzeszę Niemiecką, a 17 przez Związek Sowiecki – najważniejszego wówczas sojusznika Niemiec. Okupanci podzielili między siebie tereny II RP. Gdy w 1941 r. Hitler wydał rozkaz ataku na Związek Sowiecki, Wielka Brytania otworzyła Sowiecom drzwi do koalicji antyhitlerowskiej. Po początkowych zwycięstwach Niemiec Sowieci przejęli w 1943 r. inicjatywę i powrócili do koncepcji włączenia w skład ZSRS części ziem polskich oraz podporządkowania sobie Europy Środkowo-Wschodniej.

STREFA EDUKACJI

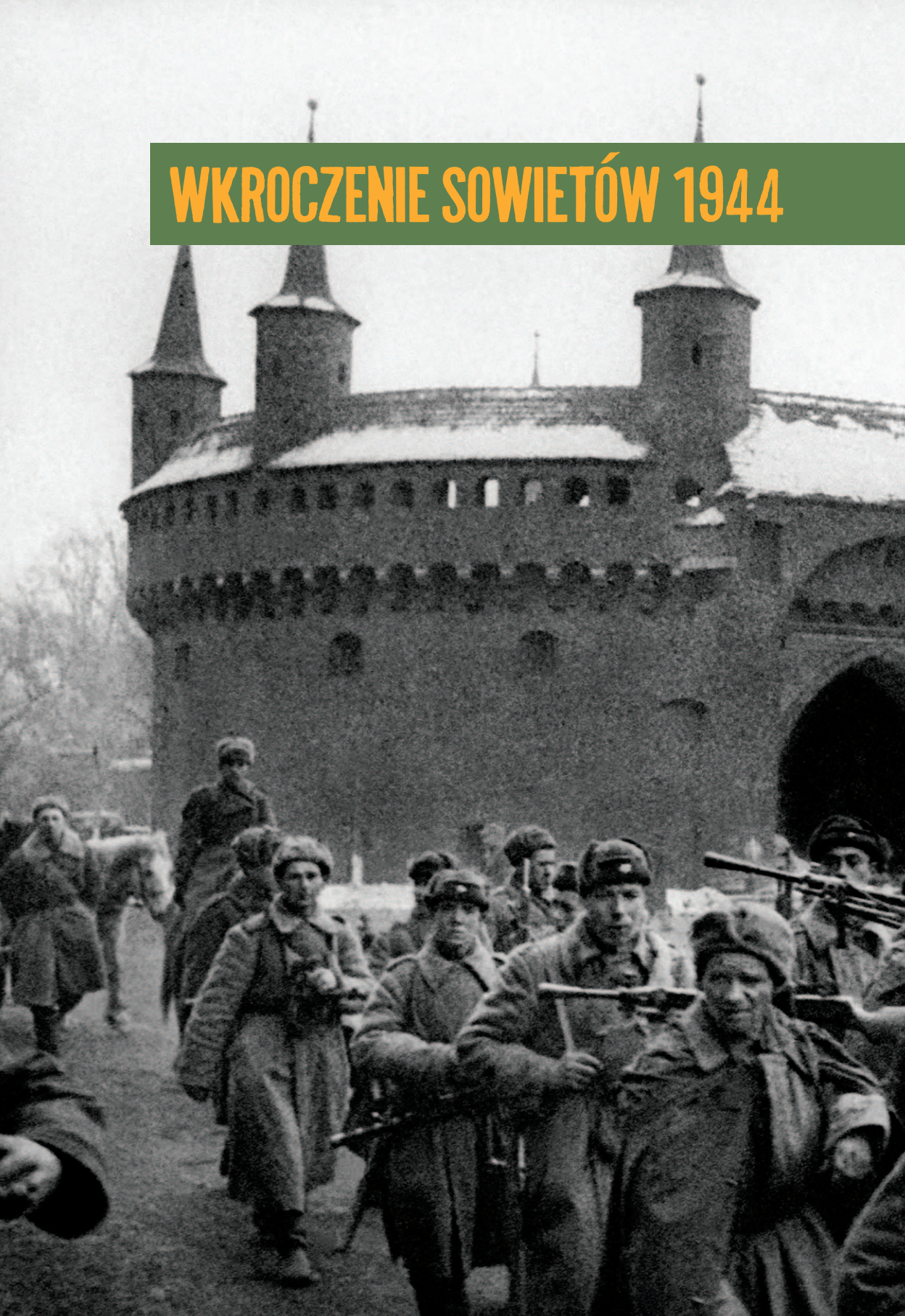
Zwróć uwagę na...

- ▶ fakt, że we wrześniu 1939 r. zaatakowana przez III Rzeszę Niemiecką Polska nie otrzymała pomocy militarnej ze strony Francji i Wielkiej Brytanii, które wcześniej pomoc taką zagwarantowały.
- ▶ fakt, że pomimo klęski militarnej w wojnie obronnej 1939 r. państwo polskie nigdy nie skapitulowało przed agresorami (tak jak na przykład Francja przed Niemcami w czerwcu 1940 r.) i kontynuowało walkę do końca II wojny światowej.
- ▶ zmieniającą się w różnych okresach II wojny światowej sytuację Polski w gronie koalicji antyhitlerowskiej.

Czy wiesz, że...

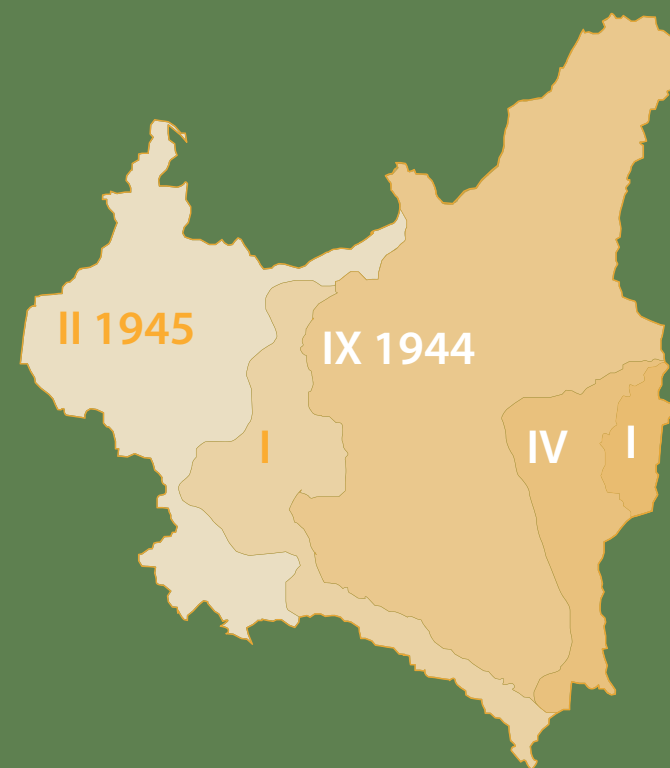
- ▶ W okresie 1939–1941 r. obaj okupanci – niemiecki i sowiecki – prowadzili politykę ludobójstwa na Narodzie Polskim, mordując dziesiątki tysięcy ludzi, a setki tysięcy innych osadzając w obozach pracy lub deportując.
- ▶ Jeszcze w trakcie wojny obronnej 1939 r. Polacy rozpoczęli w różnych miejscach kraju działalność konspiracyjną. Kluczową inicjatywą okazało się powołanie 27 września 1939 r. w oblężonej Warszawie Służby Zwycięstwu Polski, z której później wyrosła Armia Krajowa – główna siła walki podziemnej.

WKROCZENIE SOWIETÓW 1944

W strefie działań wojennych na terytorium Polski (...)
władza najwyższa i odpowiedzialność we wszystkich sprawach
dotyczących prowadzenia wojny (...)
koncentrują się w ręku wodza naczelnego wojsk radzieckich

Art. 1 Porozumienia między ZSRS a PKWN (Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego) podpisanego 26 lipca 1944 r. PKWN został powołany 21 lipca 1944 r. w Moskwie i był marionetkowym, w pełni zależnym od Stalina, organem mającym pełnić funkcję rządu w podbitej Polsce. Został później przekształcony w Rząd Tymczasowy. PKWN zatwierdził przebieg granicy zgodnie z tzw. linią Curzona – wzdłuż Bugu, z odcięciem całych Kresów Wschodnich II RP.

Mapa pokazuje kolejne etapy wkroczenia Armii Czerwonej na tereny II Rzeczypospolitej. Wejście „sojusznika naszych sojuszników” na ziemie Polski oznaczało rozpoczęcie przez Armię Krajową operacji „Burza”, mającej zapewnić przejęcie władzy na wyzwolonych terenach przez przedstawicieli rządu RP w Londynie.

◀ Armia Czerwona przekroczyła przedwojenną granicę Polski 4 stycznia 1944 r., w kolejnych miesiącach zajęła polskie Kresy Wschodnie, które zostały włączone do ZSRS. Na pozostałych ziemiach wprowadzano komunistyczną administrację podporządkowaną Kremłowi. Działaniom tym towarzyszyło likwidowanie legalnych władz polskich i represje wobec żołnierzy polskiego podziemia. Komuniści nie cieszyli się poparciem społeczeństwa – bez sowieckiego wsparcia i terroru nie zdołaliby przejąć władzy w kraju.

Armia Czerwona w Krakowie w 1945 r. / z arch. Romualda Broniarka/FORUM.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ fakt, że wkroczenie przez wojska sowieckie 4 stycznia 1944 r. w granice Rzeczypospolitej Polskiej, bez uzgodnienia z legalnymi władzami polskimi było w świetle prawa międzynarodowego aktem agresji. Od tego dnia rozpoczynała się ponowna okupacja ziem polskich przez ZSRS.
- ▶ to, że tworzone przez Moskwę organy władzy komunistycznej w kraju: Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego i ludowe „Wojsko Polskie” miały charakter bezprawny i marionetkowy. Ich głównym zadaniem było dokonanie w Polsce zamachu stanu poprzez odebranie władzy legalnym organom państwa polskiego i zaakceptowanie odebrania Polsce ziem wschodnich przez ZSRS.
- ▶ dramat powstania warszawskiego, który rozegrał się od 1 sierpnia do 2 października 1944 r. Próba samodzielnego wyzwolenia stolicy przez Armię Krajową spod okupacji niemieckiej i wystąpienia przed Sowietami w roli gospodarza (w ramach ogólnopolskiej akcji „Burza”) zakończyła się klęską militarną i polityczną Polaków, a także zagładą miasta.

Czy wiesz, że...

- ▶ Latem 1944 r., w momencie zajęcia Wilna przez ZSRS, miasto miało najbardziej polski charakter etniczny w całej swej historii. Według przeprowadzonego wówczas przez okupanta sowieckiego spisu, blisko 80% mieszkańców zadeklarowało narodowość polską.
- ▶ Legalne władze polskie konsekwentnie nakazywały Armii Krajowej powstrzymanie się od otwartej walki z Sowietami, z wyjątkiem obrony koniecznej. Walkę militarną z okupantem sowieckim uznawały za skazaną na porażkę i prowadzącą do niepotrzebnych strat Narodu Polskiego, a także mogącą pogorszyć sytuację polityczną Polski w obozie Aliantów.

JALTA 1945

▲ Parada Zwycięstwa w Londynie, w której nie mogli wziąć udziału żołnierze polscy walczący w czasie II wojny u boku Aliantów.
Fot. *The Illustrated London News*, 15 lipca 1946 r.

... jakim prawem wam Polakom zachciewa się niepodległości Polski, tu sięga władza ruska i potrafimy wybić wam z głowy niepodległość, od tego jest marsz. Rokossowski, żeby was usadzić.

Mateusz Frydman, śledczy Informacji Wojskowej

Winston Churchill, Franklin Delano Roosevelt, Józef Stalin podczas konferencji w Jałcie w lutym 1945 r. Fot. U.S. National Archives.

Wobec porażki Niemiec na konferencjach w Teheranie, Jałcie i Poczdamie zwycięskie mocarstwa zdecydowały o pozostawieniu Polski pod panowaniem Związku Sowieckiego. Kształt jej granic uległ zmianom. Do ZSRS zostały włączone przedwojenne Kresy Wschodnie, na zachodzie i północy Polska uzyskała ziemie należące wcześniej do Niemiec. Na konferencji jałtańskiej ustalono, że w Polsce zorganizowane zostaną po wojnie „wolne i nieskrępowane” wybory, w których będą mogły wziąć udział partie demokratyczne i antyfaszystowskie.

Komunistyczna elita władzy: Bolesław Bierut (trzeci z lewej), Wanda Wasilewska, Michał Rola-Żymierski (drugi z prawej), ze swym mocodawcą – Józefem Stalinem 21 kwietnia 1945 r. w Moskwie. Zdjęcie zrobione przy okazji podpisania paktu polsko-sowieckiego o przyjaźni. Fot. PAP.

27–28 marca 1945 r. sowieckie służby bezprawnie aresztowały i wywiozły do Moskwy 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego. Zostali oni osądzeni w sfinansowanym procesie. Działanie to było elementem planowej likwidacji legalnych struktur państwa polskiego i zastępowania ich marionetkową władzą podległą ZSRS. Na zdjęciu podsądni podczas procesu w Moskwie. Fot. domena publiczna.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ niekorzystne dla Polski okoliczności polityki międzynarodowej. O powojennej przyszłości Polski zadecydowali arbitralnie przywódcy trzech zwycięskich mocarstw, ignorując prawa Narodu Polskiego do samostanowienia. Dla Polaków szczególnie gorzkie było porzucenie przez dotychczasowych sprzymierzeńców – Wielką Brytanię i USA.

Czy wiesz, że...

- ▶ Tocząca się od 1944 r. w Polsce nowa wojna miała przede wszystkim charakter samorządowego oporu polskiego społeczeństwa przeciwko agresji ze strony ZSRS.
- ▶ Wobec spodziewanej klęski Niemiec i zajęcia większości ziem polskich przez Armię Czerwoną władze polskie 19 stycznia 1945 r. rozwiązały Armię Krajową. Po zakończeniu wojny rozwiązana została także konspiracyjna Delegatura Rządu na Kraj. Kończąc swoje istnienie, Polskie Państwo Podziemne pozostawiło Testament Polski Podziemnej – w którym wezwało rodaków do kontynuacji starań na rzecz odzyskania niepodległości kraju.
- ▶ 5 lipca 1945 r. USA i Wielka Brytania, a następnie większość członków ONZ uznała rząd komunistyczny w Polsce, co stało się równoznaczne z cofnięciem dotychczasowego uznania dla legalnych władz polskich na uchodźstwie.

KIM BYLI WYKLĘCI

„Żołnierze Wyklęci” to uczestnicy polskiego zbrojnego podziemia niepodległościowego, którzy od 1944 r. walczyli przeciwko sowieckiej okupacji i narzuconej przez Moskwę władzy komunistycznej. Przez zwalczający ich reżim nazywani byli „bandytami” i „faszystami”. Zakłamywano ich historię, wypaczano cel, o który walczyli, starano się wymazać ich ze społecznej pamięci.

Realizacja prawdziwych zamierzeń Stalina wobec Polski doprowadziła do podjęcia oporu zbrojnego. Był on kontynuacją walki o niepodległy kraj rozpoczętej w 1939 r. Większość „Żołnierzy Wyklętych” zaczynała swój szlak bojowy w czasie wojny i kontynuowała go w rzeczywistości powojennej, choć byli i tacy, którzy ze względu na młody wiek zaczęli się bić o niepodległość dopiero po zakończeniu okupacji niemieckiej.

Po wojnie w podziemiu niepodległościowym działało 120–180 tys. osób. Niemal połowa z nich wywodziła się z AK, 30–40 tys. było związanych ze środowiskiem narodowym, podobna liczba walczyła w lokalnych grupach konspiracyjnych.

◀ HIERONIM DEKUTOWSKI „ZAPORA”

Istotne znaczenie miało, liczące około 400 żołnierzy, zgrupowanie dowodzone przez mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zaporę”. Przeprowadziło ono kilkadziesiąt poważnych akcji militarnych, skutecznie paraliżujących funkcjonowanie władzy komunistycznej. Obszar jego działania stanowiły województwa lubelskie, kieleckie i rzeszowskie. Na fotografii (od prawej) mjr Hieronim Dekutowski „Zapora” i kpt. Zdzisław Broński „Uskok”. Fot. AIPN.

St. sierż. Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój” ur. w 1925 r. został zaraz po wojnie powołany do „ludowego” Wojska Polskiego. Gdy jego brat, żołnierz NSZ, został zamordowany przez Sowieców jesienią 1945 r., „Rój” wstąpił do partyzantki. Do śmierci w 1951 r. walczył zbrojnie z systemem komunistycznym i jego funkcjonariuszami. Na zdjęciu (pierwszy z lewej) ze swoim oddziałem. Fot. AIPN.

Sierż. Józef Franczak „Laluś” był ostatnim poległym w walce partyzantem drugiej konspiracji. Żołnierz kampanii obronnej 1939 r., działał w Związku Walki Zbrojnej, później w AK. W sierpniu 1944 r. przymusowo został wcielony do 2 Armii Wojska Polskiego. Na początku 1945 r., gdy zobaczył zbrodnie dokonywane przez komunistów na żołnierzach AK, zdezerterował. Przez 18 lat w podziemiu ukrywał się przed organami ścigania. Walczył jako podkomendny „Zapory”. 21 października 1963 r. został zastrzelony przez grupę operacyjną milicji. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ to, że walka polskiego podziemia przeciwko okupantowi sowieckiemu i jego lokalnym poplecznikom rozpoczęta w 1944 r. była kontynuacją oporu stawianego najeźdźcom przez Naród Polski od września 1939 r.
- ▶ długi czas trwania polskiego oporu niepodległościowego, od 1939 r. do lat pięćdziesiątych, a w przypadku sierż. Józefa Franczaka do 1963 r.

Czy wiesz, że...

- ▶ W latach walki nikt z członków polskiego podziemia nie przypuszczał, że przez potomnych będzie czczony pod mianem „Żołnierza Wyklętego”. Określenie to pojawiło się po upadku systemu komunistycznego w Polsce (po raz pierwszy w 1993 r.), a później zostało szeroko spopularyzowane – w konsekwencji Sejm RP przyjął je w ustawie z 3 lutego 2011 r. o ustanowieniu 1 marca Narodowym Dniem Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”.
- ▶ Hieronim Dekutowski „Zapora”, jeden z najwybitniejszych dowódców polowych polskiego podziemia antykomunistycznego, przeszedł wcześniej specjalne przeszkolenie na kursie „cichociemnych” w Wielkiej Brytanii, po czym we wrześniu 1943 r. został zrzucony na spadochronie do okupowanego kraju, do walki w szeregach AK.

NURT POAKOWSKI I NARODOWY

▲ Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” (z lewej), por. Jerzy Jezierski ps. „Stefan” – żołnierze V Wileńskiej Brygady AK idą nad brzegiem rzeki, 1945 r. Fot. AIPN.

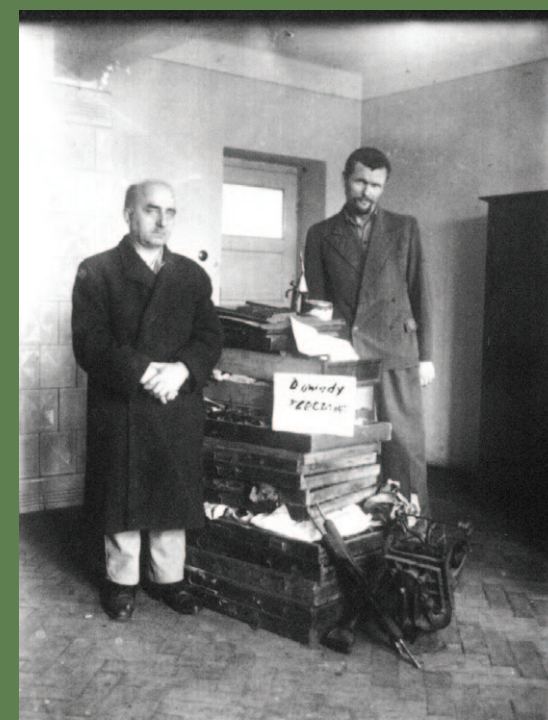
NAJWAŻNIEJSZE NURTY PODZIEMIA

Najszerzym nurtem powojennego podziemia były struktury poakowskie. W miejsce rozwiązanej AK powołano organizację „NIE”, a później Delegaturę Sił Zbrojnych na Kraj. Jesienią 1945 r. została ona zastąpiona Zrzeszeniem „Wolność i Niezawisłość”. Organizacja ta miała mieć charakter cywilny i stawiała sobie cele społeczne i polityczne. Sowiecki terror sprawił, że wielu działaczy WiN kontynuowało walkę w oddziałach partyzanckich.

Drugim nurtem było podziemie narodowe. Po rozwiązaniu AK wchodzące w jej skład oddziały proweniencji narodowej wraz z Narodowymi Siłami Zbrojnymi utworzyły Narodowe Zjednoczenie Wojskowe. Część podziemia narodowego, zwłaszcza NSZ, od momentu wkroczenia na terytorium Polski Armii Czerwonej przeciwstawiała się jej zbrojnie. Po zakończeniu wojny narodowcy, silniej niż podziemie poakowskie, akcentowali potrzebę walki zbrojnej.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA I PROPAGANDOWA

Zarówno członkowie podziemia, jak i komuniści wiedzieli, że gdyby wybory były wolne, nowa władza nie miałaby szans na wygraną. Zadaniem ośrodków informacyjnych podziemia było podtrzymywanie ducha oporu oraz przekazywanie prawdziwych i nieocenzurowanych wiadomości. Wydawane w podziemiu gazety i ulotki miały przełamywać komunistyczny monopol informacyjny.

Na zdjęciu (od lewej) Władysław Kabaciński i Stanisław Rospond – drukarz, przy umieszczonej w klasztorze Ojców Karmelitów Bosych przy ul. Rakowickiej w Krakowie drukarni Obszaru Południowego WiN, która 16 listopada 1945 r. wpadła w ręce UB. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

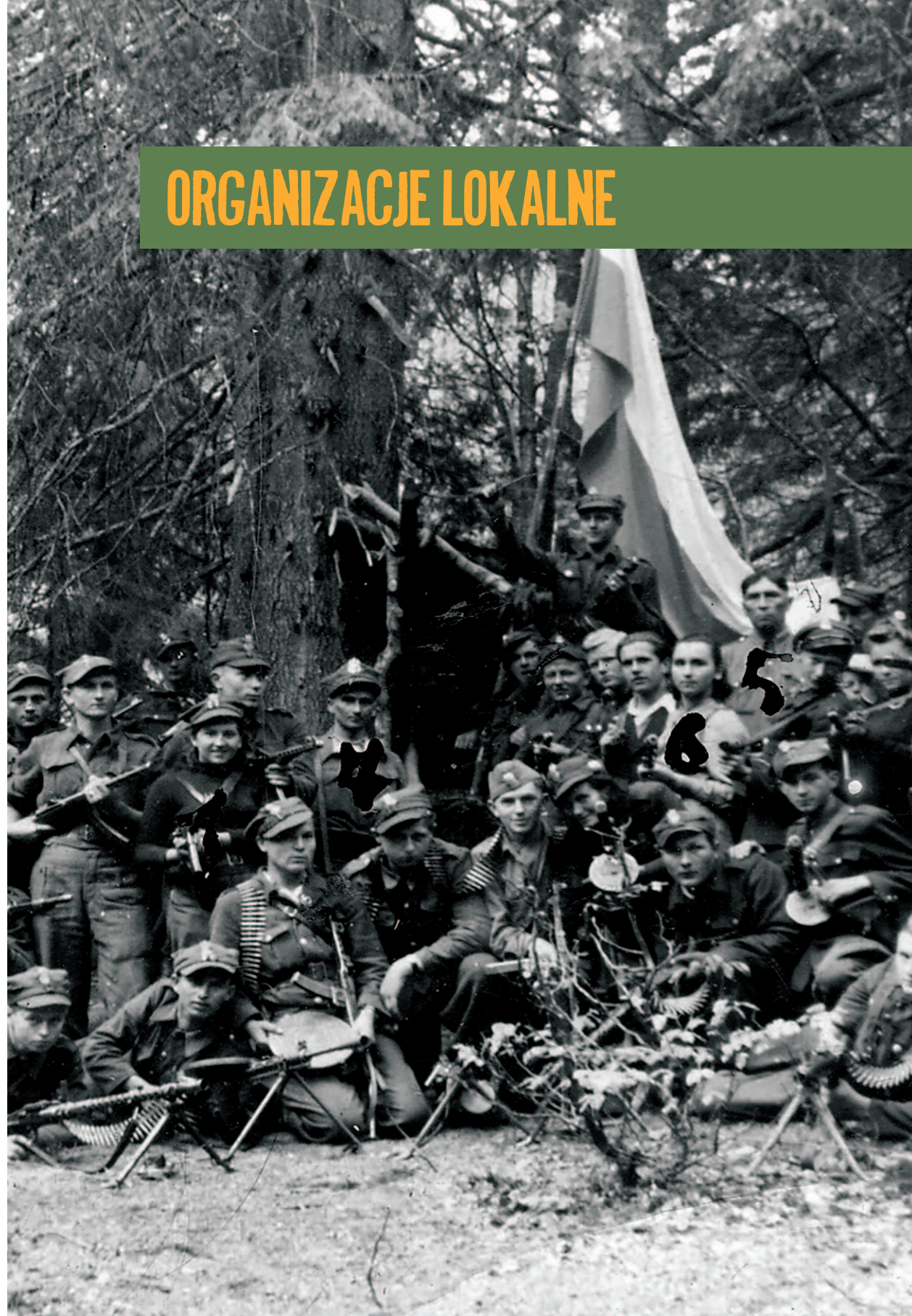
Zwróć uwagę na...

- ▶ fakt, że antykomunistyczny ruch oporu w Polsce nie tworzył jednolitej organizacji i nie miał wspólnego kierownictwa. Był konglomeratem różnych organizacji o charakterze ogólnokrajowym, regionalnym lub zupełnie lokalnym, które czasem ze sobą współpracowały, a niekiedy agresywnie konkurowały. Głównym nurtem – poakowskiemu i narodowemu przyświecały dość odległe od siebie wizje polityczne wolnej Polski. Łączyła je zaś idea oporu przeciwko komunistycznej dyktaturze, konieczności odzyskania przez Polskę niepodległości oraz zabranych ziem wschodnich.
- ▶ pracę polityczno-propagandową polskiego podziemia, dzięki której starano się utrzymywać szerokie poparcie społeczne, niezbędne do prowadzenia skutecznej walki.

Czy wiesz, że...

- ▶ Armia Krajowa była częścią Wojska Polskiego i podlegała legalnym władzom RP. W początkowym okresie, w latach 1944–1945, opór zbrojny przeciwko Sowietaom w kraju miał więc charakter wojny toczonej pomiędzy siłami zbrojnymi obu krajów.
- ▶ Każdy obszar Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość posiadał przynajmniej jeden własny tytuł prasy podziemnej, skierowany do miejscowej ludności i poruszający lokalne problemy. W stolicy były to np. „Honor i Ojczyzna”, „Wolne Słowo” i „Polskie Słowo” ukazujące się w różnym nakładzie i częstotliwości w latach 1945–1947. Własną prasę wydawały też organizacje nurtu narodowego oraz niektóre organizacje o charakterze lokalnym.
- ▶ W marcu 1946 r. przedstawiciele kilku największych organizacji niepodległościowych działających w podziemiu (WiN, Stronnictwa Niezawisłości Narodowej Wacława Lipińskiego, Stronnictwa Narodowego i od lata 1946 r. Polskiej Partii Socjalistycznej – Wolność, Równość, Niepodległość) utworzyli Komitet Porozumiewawczy Organizacji Polski Podziemnej, który w lipcu 1946 r. przygotował i przekazał do Wielkiej Brytanii Memoriał skierowany do ONZ na temat położenia Polski. Głównym celem Komitetu było skonsolidowanie podziemia, ale kres przedsięwzięciu położyły aresztowania przywódców w styczniu 1947 r.

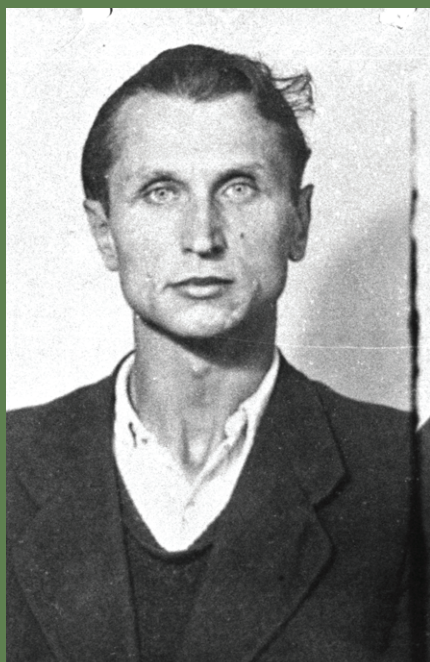
ORGANIZACJE LOKALNE

... dowiedzieliśmy się (...) że u każdego w domu siedzi NKWD albo UB-owiec polski i czeka na nas. Więc jak można było pójść do domu? Poszliśmy z powrotem do lasu...

Fragment wywiadu z T. Grotkiem, Migawki z przeszłości, Warszawa 2010 r.

Podziemie zbrojne organizowało się także oddolnie. Skala represji sowieckich, a później rodzimej bezpieki sprawiała, że odtwarzały się rozwiązane wcześniej oddziały, a do konspiracji dołączali nowi partyzanci. Po wkroczeniu Armii Czerwonej powstało wiele organizacji o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Spośród nich największe były Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza „Warta”, Konspiracyjne Wojsko Polskie i Zgrupowanie Partyzanckie „Błyskawica”.

Gdy 19 stycznia 1945 r. wydany został rozkaz o rozwiązaniu AK, kpt. Stanisław Sojczyński „Warszyc” nie poddał się tej decyzji. Na bazie dowodzonego przez siebie batalionu powołał tajną organizację o kryptonimie „Manewr” przekształconą później w Konspiracyjne Wojsko Polskie. W 1946 r. liczyło ono już ok. 2,6 tys. osób i objęło zasięgiem 18 powiatów województwa łódzkiego. Na zdjęciu kpt. Stanisław Sojczyński „Warszyc”.

STREFA EDUKACJI

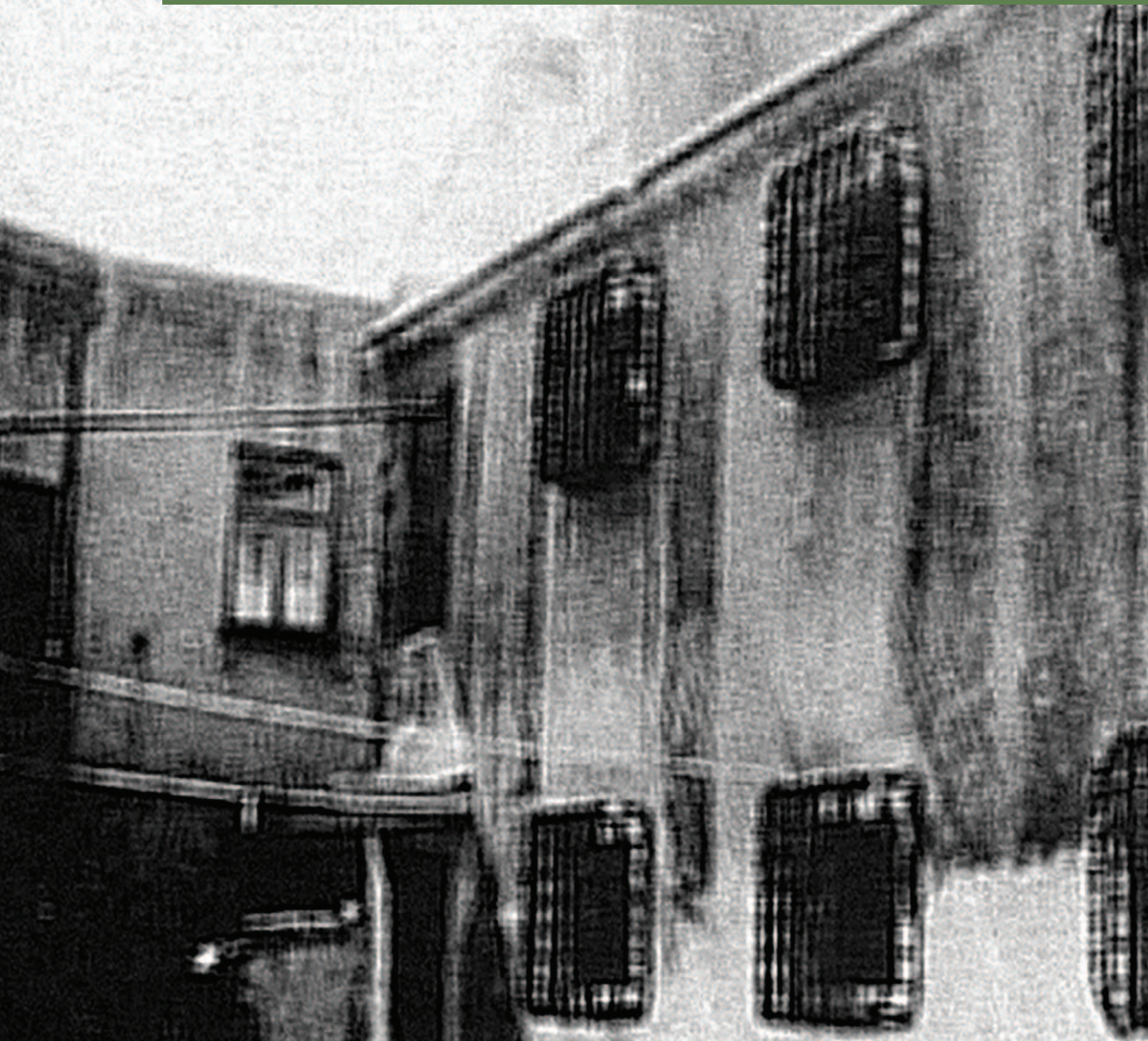
Zwróć uwagę na...

- ▶ oddolny charakter formowania lokalnych grup konspiracyjnych i partyzanckich.
- ▶ dominującą w nim rolę żołnierzy rozwiązanej Armii Krajowej.

Czy wiesz, że...

- ▶ Antykomunistyczna partyzantka operowała przede wszystkim na terenach wiejskich, gdzie miała silne oparcie społeczne oraz główne zaplecze rekrutacyjne i zaopatrzeniowe. Do jesieni 1944 r., a więc do reformy rolnej przeprowadzonej przez tzw. „rząd lubelski” i konfiskaty ziemiańskich majątków, znaczna część żołnierzy podziemia ukrywała się w dworach. W zabudowaniach chłopskich natomiast często umieszczano rannych i chorych.
- ▶ Trudna do ustalenia jest dokładna liczba oddziałów walczących w podziemiu tuż po rozwiązaniu AK. Szacuje się, że wiosną 1945 r. pod broń było 160 kilkudziesięciosobowych grup partyzanckich. Niektórzy historycy twierdzą, że w połowie tego roku było ponad 340 oddziałów zbrojnych różnej wielkości. Z kolei Józef Rybicki, komendant Okręgu Warszawskiego Delegatury Sił Zbrojnych i jeden z pięciu założycieli Zrzeszenia WiN, w tymże 1945 r. podawał nawet liczbę „1298 małych organizacji w kraju”!

STARCIA ZBROJNE

▲ Areszt miejski w Radomsku dwukrotnie zdobywany przez oddziały „Warszyca”. W nocy z 19 na 20 kwietnia 1946 r. uwolniły one 57 mieszkańców Rzejowic zatrzymanych za pomaganie partyzantom. Część żołnierzy wysłanych do walki z oddziałami Konspiracyjnego Wojska Polskiego przeszła na stronę partyzantów.

ODBIJANIE WIĘZNIÓW

Elementem samoobrony było rozbijanie obozów, więzień i aresztów sowieckiego NKWD i rodzimej bezpieki – by uwolnić więzionych tam partyzantów i działaczy opozycji. Podziemie rozbijało także posterunki milicji i bezpieki, co paraliżowało działania komunistycznego aparatu represji i pozwalało na dozbrojenie oddziałów partyzanckich. Przeprowadzano także akcje dyscyplinujące, wymierzając kary chłosty, a czasem likwidując szczególnie gorliwych działaczy reżimu komunistycznego.

Część przywódców podziemia miała świadomość, że nie da się wywalczyć niepodległości drogą walki zbrojnej. Należałoby wówczas bowiem pokonać nie tylko rodzimych komunistów, ale także ZSRS. Oddziały miały paraliżować lub utrudniać funkcjonowanie komunistycznej administracji, a celem było dotrwanie do wyborów zapowiedzianych w czasie konferencji w Jałcie.

Do starć zbrojnych z siłami komunistycznego reżimu dochodziło przede wszystkim, choć nie wyłącznie, w samoobronie, gdy oddziały broniły się przed obławami zmierzającymi do ich rozbicia.

Na zdjęciu partyzanci z oddziału por. Stefana Bembińskiego „Harnasia” przed akcją rozbicia więzienia w Kielcach. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ fakt, że żadna z organizacji nie zakładała samodzielnego wyzwolenia Polski w powstaniu powszechnym, działając przede wszystkim „na przetrwanie” najtrudniejszego okresu do – jak wierzone – wolnych i demokratycznych wyborów, mających wyłonić nową władzę w kraju. Po sfałszowaniu wyborów oczekiwano zaś na interwencję zachodnich mocarstw, czyli na „trzecią wojnę światową”.
- ▶ działania oddziałów podziemia niepodległościowego nastawione przede wszystkim na samoobronę i ochronę ludności cywilnej przed terrorem władz komunistycznych.

Czy wiesz, że...

- ▶ Jedna z największych bitew stoczonych przez Żołnierzy Wyklętych miała miejsce pod Kuryłówką koło Leżajska 6 maja 1945 r. Walczyły w niej oddziały Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (NZW) przeciwko NKWD. Poległo wówczas kilkudziesięciu enkawudystów i 5 partyzantów. Niestety, w odwecie wieś została spacyfikowana przez oddziały NKWD.
- ▶ Do największej liczby starć zbrojnych dochodziło na terenach wschodnich i południowych Polski pojałańskiej oraz na kresach północno-wschodnich wcielonych do ZSRS. Wpływ na to miały takie czynniki, jak silne przywiązanie tamtejszej ludności do polskości, jej antykomunistyczna postawa i poparcie dla podziemia, liczebność struktur Armii Krajowej czy innych niepodległościowych formacji w czasie wojny, wreszcie korzystne cechy terenu – liczne lasy lub góry, sprzyjające działaniom partyzanckim. Stąd też na terenach pomorskich (np. Pomorze Zachodnie i Śląsk) działalność zbrojna miała ograniczony charakter.
- ▶ Za głównego wroga Żołnierze Wyklęci uważali formacje sowieckie okupujące Polskę (Armię Czerwoną i NKWD), które aktywnie zwalczały polskie podziemie. Bezwzględnie traktowano też funkcjonariuszy i niebezpiecznych współpracowników Urzędu Bezpieczeństwa. Nieco inny był natomiast stosunek do „ludowego” Wojska Polskiego, do którego trafiali Polacy z przymusowego poboru, oraz do funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, w walce z którymi często starano się unikać niepotrzebnego rozlewu krwi. Ofiarami partyzantów padali też cywile wspierający komunistów. Zdarzały się przy tym przypadki stosowania odpowiedzialności zbiorowej wobec całych rodzin lub społeczności, szczególnie w odniesieniu do mniejszości narodowych.
- ▶ Specyficzny był stosunek polskiego podziemia do Ukraińskiej Armii Powstańczej (UPA), którą zależnie od okoliczności albo zwalczano, albo czasami zawierano rozejmy i sojusze przeciwko wspólnemu wrogowi – okupantowi sowieckiemu i ustanowionym przez niego władzom. Podobne były przesłanki lokalnego rozejmu zawartego przez oddziały AK na Wileńszczyźnie z partyzantką litewską.

RODZINY

▲ Szer. Waclaw Borkowski „Płomień”, żołnierz 3 Brygady Wileńskiej NZW. Fot. AIPN.

**Przystąpiono do gruntownego rabunku. (...) Następnie na strych domu mieszkalnego, do stodoły i obory wrzucono granaty, po wybuchu których nastąpił gwałtowny pożar. Życie starszkom wspa-
niałomyślnie darowano, pozostawiając ich na dymią-
cych zgliszczach.**

Pacyfikacja domu rodzinnego „Uskoka”

Wobec rodzin partyzantów stosowano odpowiedzialność zbiorową. By skłonić ich do zaprzestania walki, komuniści nie wahali się rabować i palić rodzinne gospodarstwa, represjonować, nieraz bardzo brutalnie, ich żony, dzieci, rodziców czy rodzeństwo. Aresztowanie członków rodzin bywało narzędziem mającym skłonić działaczy podziemia do oddania się w ręce bezpieczeństwa.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ Fakt, że komuniści represjonowali nie tylko żołnierzy podziemia, ale również ich rodziny. Aby zmusić do wydania ukrywających się żołnierzy, zastraszano ich bliskich, niszczone mienie, dopuszczano się terroru fizycznego i psychicznego.
- ▶ Również po aresztowaniu, a nawet zamordowaniu poszukiwanego żołnierza podziemia niepodległościowego, jego najbliżsi poddawani byli szykanom i ostracyzmowi. Szczególnie dotkliwie odbijało się to na dzieciach Wyklętych, które publicznie poniżano w szkole, nazywając dziećmi „bandytów”, utrudniano im dostęp do studiów, awans w pracy. Stąd wiele z nich musiało przez cały niemal okres PRL ukrywać, kim byli ich ojcowie.

Czy wiesz, że...

- ▶ Na odebranych Polsce przez ZSRS ziemiach północno-wschodnich rodziny zidentyfikowanych polskich partyzantów były zsyłane w głąb ZSRS jako „rodziny bandyckie”.
- ▶ Rodziny zamordowanych przez komunistów Żołnierzy Wyklętych miały nigdy nie poznać miejsca ich pochówku. Częstokroć o śmierci najbliższych dowiadywały się długo po tym fakcie, w przypadku egzekucji więziennych najczęściej z krótkiego komunikatu wysłanego w odpowiedzi na prośbę o udzielenie informacji o nieznanym losach ojca, syna lub męża.

ZWALCZANIE PODZIEMIA

▲ Aresztowanie partyzanta NZW Michała Krupy „Wierzy” 11 lutego 1959 r. Krupa został skazany na dożywocie złądzone do 15 lat więzienia. Wyszedł na wolność w 1965 r. Fot. AIPN.

Czy można choć na chwilę przypuszczać, że świat (...) mógłby sprzedawać miliony ufających mu ludzi w niewolę? (...)

„Szlakiem Narbutta”, grudzień 1944 r.

Sowieci od momentu wkroczenia na tereny Polski prowadzili regularną walkę z podziemiem. Mieli świadomość, że jego likwidacja jest warunkiem przejścia i utrzymania władzy. Początkowo wykonywały to zadanie oddziały NKWD, które wkroczyły wraz z Armią Czerwoną. Później stworzono miejscowe struktury aparatu terroru – w każdym mieście wojewódzkim i powiatowym, przy aktywnym udziale oficerów sowieckich, organizowano urzędy bezpieczeństwa publicznego.

Represje uzupełniano propagandą, która miała działaczy niepodległościowych zdehumanizować, przedstawiać jako „kryminalistów”, „bandytów”, „faszystów” i „reakcjonistów”. Propagandowe tezy przetrwały reżim komunistyczny i można je wciąż usłyszeć.

Partyzanci oddziału NZW por. Wacława Grabowskiego „Puszczyka” zabici podczas starcia z oddziałem UB, 5 lipca 1953 r. Fot. AIPN

Za linią frontu, na Kresach Wschodnich II RP, po przejściu Armii Czerwonej pozostawali polscy partyzanci skazani na zagładę w walce i obławach sowieckich. Jednym z nich był ppor. Anatol Radziwonik „Olech” (1916-1949), oficer AK, dowódca połączonych obwodów AK Szczuczyn i Lida, walczący z Sowietami po zajęciu Kresów. Zginął w walce z NKWD. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ fakt, że początkowo zwalczaniem polskiego podziemia zajmowały się sowieckie siły zbrojne (Armia Czerwona, NKWD, Grupy Operacyjne Smiersz). Dopiero po utworzeniu lokalnego komunistycznego aparatu represji, na barkach jego funkcjonariuszy spoczął główny ciężar walki z Żołnierzami Wyklętymi. Cały czas jednak wspierały ich w tym siły oraz dowódcy z ZSRS.
- ▶ los żołnierzy walczących z okupantem na terenach wcielonych do ZSRS był szczególnie trudny, gdyż wynikał z odizolowania ich od reszty ziem polskich, większej opresyjności reżimu sowieckiego oraz z braku realnych perspektyw na przywrócenie państwowości polskiej na tych ziemiach.

Czy wiesz, że...

- ▶ Spośród funkcjonariuszy formacji komunistycznych (Urzędu Bezpieczeństwa, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Milicji Obywatelskiej, „ludowego” Wojska Polskiego, Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej) zwalczających polskie podziemie, straciło życie ok. 12 tys. osób. Do liczby zabitych doliczyć należy ok. tysiąca żołnierzy wspierającej ich Armii Czerwonej i funkcjonariuszy NKWD oraz 10 tys. cywilów rozstrzelanych przez partyzantów za aktywne wspieranie władzy „ludowej” (w tym agentów i członków partii komunistycznej).
- ▶ Liczba poległych w walce żołnierzy podziemia szacowana jest na ponad 8 tys., choć nie są to dane w pełni potwierdzone. Około 2,5 tys. zostało straconych „w majestacie prawa”. Nieznana jest liczba Żołnierzy Wyklętych zamęczonych w więzieniach bez wyroku sądowego. Wielu innych straciło życie w sowieckich łagrach. Oprócz tego wielu cywilów zostało zabitych w trakcie brutalnych akcji pacyfikacyjnych prowadzonych przez stronę komunistyczną.

▼ Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. Fot. S. Urbanowicz/PAP.

WYBORY I AMNESTIA 1947

Nareszcie doczekaliśmy się momentu, gdy rząd warszawski zdecydował się na rozpisanie wyborów. Czekamy na tę chwilę od wielu już miesięcy w przekonaniu, że niezłomna wola całego narodu pozwoli wreszcie (...) obalić dyktaturę i przemoc komunistów (...).

Fragment przedwyborczej ulotki kolportowanej przez Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, jesień 1946 r.

Zapowiedziane w Jałcie wybory przeprowadzono 19 stycznia 1947 r. Zanim to nastąpiło, komuniści uderzyli w osoby, które mogły uniemożliwić bądź utrudnić ich sfałszowanie. Ponad 400 tys. Polaków pozbawiono praw wyborczych, a UB prewencyjnie aresztowało ok. 80 tys. osób. Zimą 1946/1947 przeprowadzono oblawy przeciwko sztabom partyzanckim – rozbijając wiele z nich.

Nie liczone głosów – wynik był z góry przesądzony. Wyborcze fałszerstwo, brak reakcji Zachodu oraz represje doprowadziły do załamania nastrojów. Po zimowych oblawach wielu partyzantów nie miało już gdzie wracać. Dlatego 53 tys. osób skorzystało z ogłoszonej po wyborach amnestii. Zorganizowane podziemie zbrojne przestało istnieć. W konspiracji pozostały nieliczne oddziały oraz pojedynczy ukrywający się partyzanci.

▲ Zwłoki Józefa Hachlicy, prezesa Koła PSL w Krakowie-Prokocimiu, który został zamordowany 22 października 1946 r. przed drzwiami własnego domu. Zbrodnia ta jest przykładem walki komunistów z legalną opozycją. Fot. AIPN.

▼ Kpt. Henryk Flame „Bartek”, jeden z dowódców podziemia niepodległościowego, który ujawnił się w ramach amnestii. Został zabity strzałem w plecy przez milicjanta. Amnestia posłużyła władzy do zdekonspirowania i zewidencjonowania działaczy podziemia. Pozyśkane informacje zostały wykorzystane później do represji wobec osób, które zaprzestały walki. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ różny stosunek organizacji podziemnych do wyborów do Sejmu RP w styczniu 1947 r. W przeciwieństwie do nurtu poakowskiego (WiN), popierającego opozycyjne Polskie Stronnictwo Ludowe, obóz narodowy (NZW) wzywał do bojkotu wyborów.
- ▶ fakt, że oprócz żołnierzy podziemia niepodległościowego władza usilnie zwalczała głównego legalnego przeciwnika politycznego – Polskie Stronnictwo Ludowe, jedyną partię opozycyjną dopuszczoną do startu w wyborach. Około 200 jej działaczy zostało skrytobójczo zamordowanych, a około 80 tys. aresztowanych. Co istotne, częstokroć członkowie PSL utrzymywali kontakty z Żołnierzami Wyklętymi.
- ▶ Tzw. amnestia lutowa z 1947 r. przyczyniła się do ujawnienia wielu partyzantów podziemia zmęczonych już walką, ale jednocześnie stała się dla władz sposobnością do represjonowania niektórych z ujawnionych.

Czy wiesz, że...

- ▶ Po sfałszowaniu wyborów przez komunistów wiele organizacji podziemnych, jak też zwykłych obywateli, liczyło na wybuch III wojny światowej między mocarstwami zachodnimi, z USA na czele, a ZSRS. Przekonanie to było bardzo silne do początku lat pięćdziesiątych. Kres nadziejom położyła jednak wojna w Korei (1950–1953), która wbrew oczekiwaniom nie przerodziła się w konflikt globalny, skupiając rywalizację USA i ZSRS na terenie Azji.
- ▶ Szacuje się, że z prawa amnestii nie skorzystało jedynie 1100–1800 żołnierzy podziemia, którzy nadal pozostali w lesie, prowadząc działalność zbrojną.

ZBRODNIĘ SĄDOWE

▲ Rotmistrz Witold Pilecki podczas procesu. Fot. domena publiczna.

W sprawach politycznych bijemy i będziemy bili, bo to jest najlepszy sposób zmuszenia naszych wrogów do mówienia prawdy.

Józef Dusza, śledczy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego

Powojenne podziemie zbrojne, w zmienionych warunkach, kontynuowało walkę o niepodległość rozpoczętą w 1939 r. Początkowo cieszyło się dużym poparciem społecznym, a do 1946 r. w wielu gminach i powiatach to ono kontrolowało sytuację. Sfałszowanie przez komunistów wyborów i skala represji osłabiły dynamikę podziemia.

Aparat terroru był budowany zgodnie z sowieckimi wzorami. Oficerowie NKWD i innych formacji okupanta, przebrani w polskie mundury, organizowali i nadzorowali wprowadzanie systemu komunistycznego. Ich miejscowi współpracownicy chętnie przyjmowali metody sprawdzone w Związku Sowieckim. Komunistyczny aparat represji i „wymiar sprawiedliwości” tworzyły syndykat zbrodni złożony z setek funkcjonariuszy: służby więziennej, śledczych, prokuratorów, sędziów i katów. Ich dziełem były okrutne śledztwa i sfingowane procesy – mordy sądowe. Do 1956 r. zapadło ponad 8 tysięcy wyroków śmierci. Straconych zakopywano często w nieoznaczonych dołach śmierci.

◀ ROTMISTRZ WITOLD PILECKI

Żołnierz wojny polsko-bolszewickiej, uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz AK. Na ochotnika dał się aresztować jesienią 1940 r., by trafić do obozu koncentracyjnego Auschwitz. Założył tam siatkę konspiracyjną, opracowywał i przysyłał raporty o ludobójstwie dokonywanym przez Niemców. W 1943 r. uciekł z obozu i kontynuował walkę w podziemiu. Nie zaprzestał jej także po wojnie, nie skorzystał z żadnej z dwóch amnestii. Aresztowany w maju 1947 r., po brutalnym śledztwie i sfingowanym procesie w marcu 1948 r. został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonany został strzałem w tył głowy 25 maja tr. w więzieniu na Mokotowie. Miejsce ukrycia zwłok Rotmistrza jest do tej pory nieznanne.

W Warszawie ciała ofiar komunistycznych zbrodni sądowych do 1947 r. grzebano potajemnie m.in. na terenie więzień i aresztów, za murem cmentarnym na Służewie, na cmentarzu Bródnowskim. W styczniu 1948 r. wydano rozkaz chowania zwłok na cmentarzach komunalnych. Wskazano wówczas teren przylegający do cmentarza wojskowego na Powązkach. Do końca PRL informacje o miejscach ukrycia szczątków działaczy niepodległościowych były skrywane jako tajemnica państwowa.

Na zdjęciu jama, w której ukryto szczątki mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory” i żołnierzy z jego oddziału, odnalezione w 2012 r. przez grupę poszukiwawczą IPN. Fot. Piotr Życieński.

Plk Łukasz Ciepliński „Ostrowski”, „Pług”, prezes IV Zarządu Głównego Zrzeszenia „WiN”. Zamordowany 1 marca 1951 r. strzałem w tył głowy w więzieniu na Rakowieckiej w Warszawie. W rocznicę jego śmierci obchodzony jest Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”. Fot. AIPN.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ sposób prowadzenia śledztw i procesów sądowych w czasach stalinowskich – wzorowanych całkowicie na modelu sowieckim. Przesłuchiwani byli zmuszani do przyznania się do winy za pomocą tortur, swoje zeznania musieli następnie potwierdzić przed sądem, który częstokroć orzekał karę śmierci.
- ▶ sposób chowania ofiar mordów sądowych w bezimiennych mogiłach, początkowo na terenie więzień i aresztów, czyli miejsc wykonania egzekucji, następnie w nieoznakowanych dołach na cmentarzach komunalnych. O miejscach pochówków nie wiedziała nawet najbliższa rodzina zamordowanego. Założeniem komunistów było całkowite zatarcie pamięci o ich ofiarach i uniemożliwienie oddawania im czci.
- ▶ datę zamordowania kierownictwa ostatniego, IV Zarządu Głównego WiN (1 marca 1951 r.). Jej rocznica od 2011 r. obchodzona jest w Polsce jako Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”.

Czy wiesz, że...

- ▶ W latach 1944–1956 w polskich więzieniach mogły przebywać nawet 2 mln osób.
- ▶ Powojenne przepisy przewidywały dwie możliwości wykonywania wyroków śmierci: przez powieszenie – wobec osób skazanych przez sądy powszechne – i rozstrzelanie – w stosunku do skazanych przez sądy wojskowe. Z relacji ocalałych więźniów wiadomo, że część egzekucji odbywała się na wzór katyński – strzałem w tył głowy skazańca.
- ▶ Rola obrońców w procesach stalinowskich była czysto formalna, najczęściej ograniczała się do wnioskania o łagodny wymiar kary dla oskarżonego, bez negocjowania jego winy. Niektórzy obrońcy przyłączali się wręcz do oskarżania swych klientów.

KONSPIRACJA MŁODZIEŻOWA

▲ Dziewczęta należące do Polskiej Partii „Iskra” z Przasnysza. Fot. AIPN.

Gdy „dorosła” konspiracja się kończyła i w terenie ukrywali się pojedynczy partyzanci, w podziemiu narodził się fenomen organizacji młodzieżowych. Na przełomie lat 40. i 50. tysiące młodych ludzi zaczęło organizować niepodległościową konspirację. Najczęściej były to małe grupy działające na terenie jednej szkoły, ale bywały liczniejsze, aktywne w szerszej skali. Tworzyli je ci, którzy byli za młodzi na walkę w czasie wojny, czasem nazywani „pokoleniem młodszych braci”. W latach 1948–1955 bezpieka zlikwidowała niemal tysiąc organizacji młodzieżowych, skazując ok. 11 tys. nastolatków zaangażowanych w ich działalność.

Wygłoszony w 1956 r. tajny referat Chruszczowa potępiający niektóre zbrodnie Stalina był świadectwem politycznego przesilenia. Wiosną ogłoszona została kolejna amnestia, rozpoczęły się tzw. procesy rehabilitacyjne. System terroru nieco zelżał. Mimo to ostatni „Wyklęci” byli sukcesywnie przez aparat bezpieczeństwa wyłapywani, skazywani lub mordowani. Ostatni z nich – Józef Franczak „Laluś” został zastrzelony w 1963 r.

Przez cały czas trwania systemu komunistycznego w Polsce pamięć o „Wyklętych” była zakłamywana. Dopiero w latach 90. Liga Republikańska i inne patriotyczne środowiska, a potem także Instytut Pamięi Narodowej, zaczęły pracę nad przywróceniem im właściwego miejsca w historii.

▼ Odwieszalnia w obozie dla młodocianych przestępców (do 21 roku życia) w Jaworznie. Wobec skali oporu młodzieży komuniści zorganizowali zakład, działający w latach 1951–1956, przez który przeszło kilkanaście tysięcy nastolatków. Osadzonych komuniści starali się „wychowywać” przez niewolniczą pracę i intensywną indoktrynację. Fot. T. Szymański. Ze zbiorów Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau.

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ czas, kiedy zaczęła się szczególnie rozrastać konspiracja młodzieżowa. Miało to miejsce na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, a więc już po sfałszowanych wyborach i dwóch amnestiach. „Dorośle” wojsko zostało w większości rozbite, w podziemiu pozostały nieliczne oddziały. Wtedy do konspiracji weszło pokolenie nie uczestniczące w II wojnie światowej, pełne zapału do dalszej walki o wolność Polski.
- ▶ fakt, że w przeciwieństwie do dorosłych konspiratorów mordowanych, zsyłanych na Sybir lub zamykanych na wiele lat w więzieniach, wobec młodzieży stosowano zasadę „resocjalizacji” poprzez indoktrynację w tworzonych specjalnie dla nich obozach i domach poprawczych. Komuniści liczyli, że uda ich się jeszcze „pozyskać” dla systemu i wychować na posłusznych obywateli.

Czy wiesz, że...

- ▶ W pierwszych 4,5 latach władzy komunistycznej działały w Polsce łącznie 283 organizacje młodzieżowe, zaś od stycznia 1949 do grudnia 1953 r. – aż 641. Najczęściej były to niewielkie kilku, kilkunastoosobowe grupy prowadzące działalność agitacyjną (kolportaż ulotek i prasy podziemnej, malowanie antykomunistycznych haseł na murach, nasłuch zagranicznych radiostacji polonijnych i powielanie w środowisku zasłyszanych informacji). Zdarzały się jednak wśród nich i kilkusetosobowe grupy, nastawione na walkę zbrojną.
- ▶ Więzienie polityczne dla młodocianych w Jaworznie przestało istnieć wraz z końcem grudnia 1955 r. Powodem jego zamknięcia był bunt więźniów z 15 maja spowodowany zastrzeleniem przez jednego ze strażników 21-letniego osadzonego, który w chwili śmierci spał na trawie w pobliżu wieży strażniczej! W wyniku tej bezsensownej zbrodni doszło do nieudanej próby samosądu na sprawcy i kilkudziesięciu buntowników. Przesądziło to ostatecznie o zamknięciu obozu pół roku później.
- ▶ Aparat represji zwalczał organizacje młodzieżowe podobnymi metodami jak „dorośle” podziemie, wykorzystując agenturę w tym środowisku, aktywistów organizacji komunistycznych (Związku Młodzieży Polskiej), kontrolując korespondencję, stosując aresztowania, zastraszania i tortury. Według danych MBP w 1948 r. rozbito 33 ugrupowania młodzieżowe aresztując 320 ich członków, w 1949 r. – 101 (927 aresztowanych), w 1950 – 213 (1523 aresztowanych), w 1951 – 139, w 1952 – 343, zaś w 1953 r. – 185. Łącznie do 1955 r. zlikwidowano ok. tysiąca tego typu organizacji, aresztując przy tym ok. 11 tys. ich członków. Większość z nich (75–80%) wywodziła się ze środowisk robotniczych i wiejskich, co może świadczyć o tym, że również w tych środowiskach komuniści natrafiali na spory opór.

WYKLĘCI W LICZBACH

120–180 TYS. W KONSPIRACJI
PONAD 17 TYS. PARTYZANTÓW
KILKANAŚCIE TYS. POLEGŁYCH
I ZAMORDOWANYCH
18 LAT PO WOJNIE POLEGŁ
OSTATNI "ŻOŁNIERZ WYKLĘTY"

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ Liczbę osób uczestniczących w konspiracji antykomunistycznej po II wojnie światowej oraz liczbę poległych i zamordowanych spośród nich. Również na rok śmierci ostatniego Wyklętego, który przez 18 lat walczył i ukrywał się.
- ▶ fakt, iż nie wszystkie organizacje podziemia nastawione były na walkę zbrojną. Największą z nich obliczoną przede wszystkim na działalność wywiadowczą i agitacyjną wśród społeczeństwa było Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”.

Czy wiesz, że...

- ▶ Powojenna zbrojna konspiracja niepodległościowa nazywana często drugą konspiracją (w odróżnieniu od pierwszej, z czasów wojny) była – aż do powstania „Solidarności” – najliczniejszą formą zorganizowanego oporu społeczeństwa polskiego wobec narzuconej władzy. Mimo przegranej, Żołnierzom Wyklętym udało się opóźnić proces stalinizacji Polski.
- ▶ W celu zdyskredytowania zbrojnego podziemia w oczach społeczeństwa komuniści tworzyli tzw. bandy pozorowane, których członkowie – w odpowiednich przebraniach – dokonywali rozbojów „na konto” podziemia antykomunistycznego.
- ▶ Ostatni Wyklęty – Józef Franczak „Laluś” zginął w obławie urządzonej przez SB na skutek zdrady brata stryjecznego swojej narzeczonej. Niestety, zdrada ze strony najbliższych – rodziny, współpracowników, osób udzielających schronienia – była jedną z częstszych metod namierzenia żołnierzy podziemia.

KALENDARIUM

1939

- 1/9** – Agresja Niemiec na Polskę, rozpoczęcie II wojny światowej
- 17/9** – Agresja Związku Sowieckiego na Polskę
- 27/9** – Powołanie w oblężonej Warszawie Służby Zwycięstwu Polski, która dawała początek ogólnopolskiej konspiracji niepodległościowej, przemianowanej następnie na Związek Walki Zbrojnej, a w 1942 r. na Armię Krajową
- 28/9** – Podpisanie przez Niemcy i ZSRS umowy rozbiorowej wobec Polski

1941

- 30/7** – Zawarcie umowy polsko-sowieckiej (możliwe po wybuchu wojny między Niemcami i ZSRS), w konsekwencji uznanie władz polskich przez ZSRS oraz oświadczenie ZSRS o utracie mocy umów z Niemcami

1943

- 25/4** – Zerwanie przez ZSRS stosunków dyplomatycznych z Polską po ujawnieniu przez Niemców sowieckiego mordu z 1940 r. na polskich oficerach w Katyniu i zwróceniu się rządu polskiego do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża o zbadanie tej sprawy
- 5** – Rozpoczęcie formowania przez ZSRS pozorowanego Wojska Polskiego (począwszy od 1 Polskiej Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki) oraz tworzenie całkowicie zależnego od Kremla organu politycznego, marionetkowego Związku Patriotów Polskich, którego pierwszy zjazd odbył się w Moskwie 9–10 czerwca 1943 r.

1944

- 4/1** – Wtargnięcie pierwszych oddziałów Armii Czerwonej na terytorium Polski w okolicach Sarn na Wołyniu w wyniku wypierania wojsk niemieckich. Wobec niezgodnienia działań militarnych z władzami polskimi oznaczało to ponowną agresję zbrojną ZSRS i kolejną okupację sowiecką ziem polskich. Jednocześnie Armia Krajowa przystąpiła do realizacji akcji „Burza” skierowanej militarnie przeciwko Niemcom, a politycznie mającej przeciwstawić się Sowietom, poprzez ujawnienie się polskich władz i ich sił zbrojnych w roli gospodarza ziem polskich.
- 17/7** – Początek akcji rozbrajania przez Sowietów oddziałów AK pod Wilnem.
- 21/7** – Powołanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, jako zależnego od ZSRS organu władzy na zajętych przez Armię Czerwoną ziemiach polskich, alternatywnego wobec rządu polskiego w Londynie.

- 28/7** – Złożenie broni i rozwiązanie oddziałów AK we Lwowie na żądanie Sowietów.
- 1/8** – Wybuch powstania warszawskiego, stłumionego przez Niemców 2 X 1944 r. wobec wstrzymania przez Moskwę ofensywy Armii Czerwonej.
- 21/8** – Walka z Sowietami pod Surkontami na Nowogródzczyźnie, w której poległ komendant Okręgu Nowogródzkiego AK cichociemny mjr/ppłk Maciej Kalenkiewicz „Kotwicz” i jego 35 podkomendnych. Była to pierwsza na większą skalę walka AK z nowym okupantem.
- 11** – Powstanie Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (NZW), za sprawą połączenia Narodowej Organizacji Wojskowej (NOW) i Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ)

1945

- 6-7/1** – Walka oddziału AK ppor. Czesława Stankiewicza „Komar” z obławą NKWD w Puszczy Rudnickiej na Wileńszczyźnie, w której poległo 25 partyzantów, a polski oddział został częściowo rozбит.
- 19/1** – Rozkaz Dowódcy AK gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka” o rozwiązaniu Armii Krajowej.
- 29/1** – Rozbicie przez Sowietów oddziałów AK rtm. Władysława Kitowskiego „Orlicza” i por. Witolda Turonka „Tumrego” we wsiach Rowiny i Kaczyce na Nowogródzczyźnie.
- 2** – Powstanie na Białostocczyźnie Obywatelskiej Armii Krajowej na bazie lokalnych struktur AK.
- 3/3** – Pacyfikacja wsi Pawłokoma w Bieszczadach przez oddział AK por. Józefa Bissa „Wacława”, w trakcie której zamordowanych zostało 80–300 ukraińskich mieszkańców wsi.
- 27/28/3** – Podstępne aresztowanie przez Sowietów w Pruszkowie 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego.
- 4** – Powstanie Konspiracyjnego Wojska Polskiego (KWP) na terenie woj. łódzkiego.
- 18/4** – Zamordowanie ok. 120 cywilnych Ukraińców w Piskorowicach przez oddział NZW(NOW) ppor. Józefa Zadzińskiego „Wołyniaka”.
- 30/4** – Powstanie Delegatury Sił Zbrojnych (DSZ) jako głównej organizacji poakowskiej.
- 20/21/5** – Rozbicie obozu NKWD w Rembertowie przez oddział AK ppor. Edwarda Wasilewskiego „Wichury”.
- 6/5** – Zwycięski bój oddziałów NZW(NOW) mjr. Franciszka Przysiężniaka „Ojca Jana” z NKWD w Kuryłówce na Rzeszowszczyźnie.
- 8/5** – Zakończenie II wojny światowej w Europie na skutek kapitulacji Niemiec. W okupowanej przez Sowietów Polsce nadal jednak trwała wojna partyzancka przeciwko najeźdźcy o charakterze lokalnym.
- 8/9/5** – W tych dniach zgrupowanie AKO mjr. Jana Tabortowskiego „Bruzdy” opanowało Grajewo, gdzie uwolniło 100 aresztantów; zaś 100 innych więźniów (w większości żołnierzy podziemia) zbiegło z więzienia w Białymstoku.

- 10/5** – Powołanie Wielkopolskiej Samodzielnej Grupy Ochotniczej "Warta" przez ppłk. Andrzeja Rzewuskiego "Hańczę", ostatniego komendanta Okręgu Poznańskiego AK.
- 24/5** – Zwycięski bój oddziału DSZ por. Mariana Bernaciaka „Orlika” z grupą NKWD i UB w Lesie Stockim koło Puław.
- 6/6** – Pacyfikacja wsi Wierzchowiny na Lubelszczyźnie przez oddział NSZ kpt. Mieczysława Pazderskiego „Szarego”, w trakcie której zabitych zostało 194 mieszkańców pochodzenia ukraińskiego.
- 1/7** – Samorozwiązanie Rady Jedności Narodowej, konspiracyjnej reprezentacji politycznej Polskiego Państwa Podziemnego. Kończąc działalność RJN, wydała deklarację oraz ogłosiła „Testament Polski Walczącej”.
- 12/7** – Rozpoczęcie przez Sowietów obławy augustowskiej, w wyniku której ujętych zostało ponad 7 tys. osób podejrzanych o przynależność do polskiego podziemia, spośród których rozstrzelano ok. 600. W trakcie obławy Sowiet zlikwidowali otoczony oddział AK sierż. Władysława Stefanowskiego „Groma”. Akcja ta była największą jednorazową zbrodnią popełnioną po wojnie w Polsce przez okupanta sowieckiego, przy współudziale „ludowego” Wojska Polskiego i bezpieki.
- 28/7** – Odbicie 120 więźniów z transportu kolejowego na trasie Radom – Dęblin przez oddział por. Mariana Bernaciaka „Orlika”.
- 5/8** – Rozbicie więzienia w Kielcach przez poakowskie oddziały kpt. Antoniego Hedy „Szarego” i por. Stefana Bembińskiego „Harnasia”.
- 2/8** – Ogłoszenie amnestii przez władze komunistyczne, w wyniku której ujawniło się ponad 30 tys. żołnierzy polskiego podziemia niepodległościowego.
- 18/8** – Zwycięski bój V Brygady Wileńskiej z grupą operacyjną NKWD-WP-UB w Miodusach-Pokrzywnych na Podlasiu.
- 2/9** – Utworzenie w Warszawie Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość w miejsce rozwiązanej Delegatury Sił Zbrojnych.

1946

- 29/2-2/3** – Pacyfikacje wsi białoruskich w powiecie bielsko-podlaskim przez oddział NZW kpt. Romualda Rajsa „Burego”, w trakcie których zabito 79 cywilów.
- 19/4** – Opanowanie Radomska przez oddział KWP, uwolnienie 57 więźniów z aresztu PUBP.
- 19/5** – Rajd V Brygady Wileńskiej AK po powiecie starogardzkim. W ciągu jednego dnia partyzanci rozbili 6 posterunków MO i jedną placówkę gminną UB.
- 27/28/5** – Wspólny atak oddziałów WiN i UPA na Hrubieszów, przeciwko lokalnym siłom komunistycznym, w efekcie zawartego 21 maja 1945 r. porozumienia WiN z UPA.
- 15/6** – Walka pod Zwoleniem, w której zgrupowanie Związku Zbrojnej Konspiracji zadało Sowietom wysokie straty: 40 zabitych, 5 zaginionych i 15 rannych.
- 30/6** – Ogłoszone przez władze komunistyczne referendum, którego niekorzystne dla rządzących wyniki zostały przez nich sfałszowane.

- 16/8** – Rozbicie więzienia św. Michała w Krakowie przez partyzantów Józefa Kurasia „Ognia” i uwolnienie kilkudziesięciu więźniów.
- 9** – Likwidacja zgrupowania NSZ kpt. Henryka Flamego „Bartka” z Żywiecczyny w wyniku operacji komunistycznej bezpieki. Zabitych zostało ok. 200 partyzantów.
- 22/ 10** – Atak oddziału WiN por. Leona Taraszkiewicza „Jastrzębia” na Włodawę, uwolnienie ok. 100 osób z aresztu PUBP.

1947

- 19/1** – Wybory do Sejmu RP, których wyniki zostały sfałszowane przez rządzących komunistów.
- 22/2** – Ogłoszenie amnestii, w ramach której ujawniła się większość aktywnych działaczy i żołnierzy podziemia niepodległościowego, łącznie 53 tys. osób. W lasach pozostało tysiąc kilkuset bojowników, natomiast co najmniej kilka tysięcy innych kontynuowało działalność w konspiracji. Drastyczny spadek liczebności wpłynął na zdecydowane obniżenie się intensywności wojny partyzanckiej oraz zmianę taktyki walczących. Powszechną formą było ukrywanie się niewielkich oddziałów, w oczekiwaniu na wojnę Zachodu z blokiem państw komunistycznych.

1948

- 8/5** – Walka z Sowietami w Łopienkach pod Grodnem, w której poległ dowódca Samoobrony Ziemi Grodzieńskiej por. Mieczysław Niedziński „Men” i jego 9 podkomendnych.
- 25/5** – Egzekucja rtm. Witolda Pileckiego „Witolda” w więzieniu mokotowskim w Warszawie.

1949

- 12/5** – Śmierć w walce z Sowietami pod Raczkowszczyzną na Nowogródczyźnie ppor. Anatola Radziwonika „Olecha” i kilku podkomendnych z jego oddziału przybocznego, dowódcy Obwodów AK Lida – Szczuczyn, ostatniej istniejącej na Kresach Wschodnich poakowskiej struktury terenowej.
- 21/5** – Śmierć w walce z UB i MO w kolonii Dąbrówka koło Łęcznej na Lubelszczyźnie dowódcy części oddziałów partyzanckich Inspektoratu Lubelskiego WiN kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka”.

1950

- 9** – Likwidacja w lasach przedwojennego powiatu brasławskiego na Wileńszczyźnie 20-osobowej grupy polskich partyzantów, ostatniej tak licznej na Kresach Wschodnich i jednej z ostatnich w całym kraju.

1951

- 8/2** – Rozstrzelanie w więzieniu na warszawskim Mokotowie grupy oficerów wileńskiej AK, m.in. ostatniego Komendanta Okręgu ppłk. Antoniego Olechnowicza „Krzysztofa” i dowódcy partyzanckiego mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”.
- 1/3** – Rozstrzelanie w więzieniu na warszawskim Mokotowie członków IV Zarządu Głównego Zrzeszenia „WiN”, m.in. prezesa płk. Łukasza Ciepłińskiego „Pługa”.

1953

- 5/3** – Śmierć sowieckiego dyktatora Józefa Stalina, która rozpoczęła okres łagodzenia represji politycznych w ZSRS. Z czasem z łagrów rozpoczęto zwalnianie żołnierzy AK, którym łagodzone wyroki.
- 5/7** – Likwidacja oddziału NZW por. Wacława Grabowskiego "Puszczyka" przez grupę operacyjną KBW, UB i MO we wsi Niedziałki w pow. mławskim. W walce zginęło wszystkich siedmiu partyzantów.

1955

- 12** – Do PRL zaczęły przybywać pierwsze transporty masowo zwalnianych z łagrów i zesłań w ZSRS byłych żołnierzy AK, którzy trafili tam za walkę przeciwko Sowietom. Proces ten trwał przez kilka kolejnych lat i objął tysiące byłych żołnierzy polskiego podziemia.

1956

- 10** – Masowe protesty w kraju i zmiana ekipy rządzącej w Polsce, co przyniosło koniec stalinizmu w Polsce. Nowe władze komunistyczne rozpoczęły „odwilż”, której efektem była amnestia dla więźniów politycznych. Większość więzionych żołnierzy i działaczy polskiego podziemia została zwolniona, a wielu ukrywających się do tej pory ujawniło się przed władzami. W ukryciu pozostało prawdopodobnie 8 bojowników, którzy zostali wykryci przez komunistyczną bezpiekę w kolejnych latach.

1957

- 4/3** – Śmierć w walce z SB i MO b. dowódcy partyzanckiego AK-WiN ppor. Stanisława Marchewki „Ryby” w kolonii Jeziorko koło Łomży.

1963

- 21/10** – Śmierć z bronią w rękę osaczonego przez obławę w Majdanie Kozic Górnych koło Piask na Lubelszczyźnie byłego partyzanta WiN sierż. Józefa Franczaka „Lalusia”. Był on ostatnim poległym żołnierzem polskiego podziemia antykomunistycznego.

Moduł edukacyjny

Propozycja zadań dla ucznia

1. Na podstawie tekstów źródłowych odpowiedz na pytania i uzupełnij tabelę. Ćwiczenia z podziałem na cztery grupy, każda z nich otrzyma materiał pomocniczy dotyczący wybranego Żołnierza Wyklętego wraz z opisem formacji, w której służył.

Grupa I – Jan Kosowicz i Delegatura Sił Zbrojnych;

Grupa II – Łukasz Ciepliński i Zrzeszenie WiN;

Grupa III – Józef Marcinkowski i ROAK;

Grupa IV – Stanisław Kasznica i NSZ.

Zadaniem każdej z grup jest opracowanie życiorysu (cv) wskazanej osoby, zgodnie z poniższym schematem, oraz wypisanie w punktach najważniejszych celów działania organizacji, w których działali. Po zaprezentowaniu pracy wszystkich grup uczniowie wraz z nauczycielem podsumowują opracowany materiał, próbując odpowiedzieć na następujące pytanie:

- ▶ Jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice w działalności poszczególnych bohaterów i organizacji, w których walczyli?

Grupa nr 1

Zadanie nr 1: Na podstawie biogramu kpt. Jana Kosowicza stwórzcie jego pośmiertne CV.

Zadanie nr 2: W punktach przedstawcie cele działania DSZ.

CURRICULUM VITAE	
 Imię i nazwisko: Data i miejsce urodzenia:	Zawód:
	Wykształcenie:
	Doświadczenie wojenne:
	Doświadczenie powojenne:
	Okoliczności śmierci:

Jan Kosowicz (1920–1962)

Urodzony 9 października 1920 r. w Rakowie. Po ukończeniu szkoły powszechnej i średniej odbył służbę wojskową. W lipcu 1939 r. wstąpił do Szkoły Podchorążych Broni Pancерnej w Modlinie.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. walczył na odcinku **Prus Wschodnich**. Ranny, przez kilka miesięcy przebywał w szpitalach w Białymstoku i Wilnie. W 1940 r. wstąpił do wileńskiego koła pancerniaków ZWZ, przyjmując ps. „**Janek**”. Rozpoznawał tereny na wschód od Wilna w celu zorganizowania tam placówek konspiracyjnych. Pod ps. „**Ciborski**” organizował sieć kurierską do krajów nadbałtyckich, zwłaszcza na trasie Mińsk Litewski – Wilno.

W lipcu 1944 r. rozpoczął służbę w sieci wywiadowczej AK – tzw. „**Ekipie Wschód**”, działającej pod okupacją sowiecką, przekształconej następnie w samodzielną ekspozyturę wywiadu – „**Pralnia II**”.

W kwietniu 1945 r. Kosowicz został powołany do **Oddziału Ośłony Komendy Głównej Delegatury Sił Zbrojnych**. Zapewniał on płk. Janowi Rzepeckiemu transport, łączność i ochronę. Oddział złożony był z kilkunastu doskonale uzbrojonych ludzi, dysponujących kilkoma samochodami. Kosowicz udaremnił pierwszą próbę aresztowania Rzepeckiego.

Zgodnie z rozkazami wyjechał z Warszawy około 27 XI 1945 r. wraz z sześcioma innymi żołnierzami Oddziału Ośłony ZG WiN. Pociągiem dotarli do **Berlina**. Poruszali się uzbrojeni, w umundurowaniu „ludowego” Wojska Polskiego, posługując się sfałszowanymi dokumentami. Jak się okazało, **punkt kontaktowy w Berlinie był już zlikwidowany**. Nie doszło też do skutku przewidziane spotkanie z pozostałymi grupami opuszczającymi Polskę, co mogło oznaczać dekonspirację planów. W tej sytuacji Kosowicz podjął decyzję o **ujawnieniu się przed Brytyjczykami**, którzy umieścili jego grupę w obozie przejściowym. Nie mogąc do drugiej dekady marca 1946 r. doczekać się przerzutu i podejrzewając, że Sowieci trafili na ich ślad, **Kosowicz postanowił przedostać się na Zachód na własną rękę**. Po przekupieniu jednego z kierowców w obozie i podrobieniu dokumentów przewozowych wraz z transportem repatriantów dotarł do Hanoweru. Następnie przedostał się do **Włoch**, gdzie został wcielony do Wydziału III Oddziału Informacji – prowadzącego łączność z krajem. Został przerzucony do **Anglii i zdemobilizowany**. Ukończył **studia ekonomiczne** w Szkole Nauk Politycznych i Społecznych w Londynie, a następnie podjął pracę w dużym przedsiębiorstwie. W czasie studiów w Londynie utworzył organizację **Polska Akademicka Młodzież Ludowa**, redagował jej **pismo „Ziarno”**. W tym czasie sympatyzował i współpracował z ludowcami skupionymi wokół Stefana Korbońskiego. W styczniu 1953 r. radio BBC nadało wspomnienia Kosowicza, występującego wtedy pod ps. „**Janek Chmielewski**”.

Zginął w wypadku samochodowym niedaleko Londynu 3 VIII 1962 r. Pochowany na Willesden New Cemetery w Londynie.

Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj

Delegatura została **powołana** rozkazem gen. Władysława Andersa z 7 maja 1945 r. Decyzja ta wiązała się głównie z żywiołowym tworzeniem się licznych oddziałów partyzanckich w odpowiedzi na terror sowiecki. Pojawiła się zatem **konieczność przejścia kontroli nad grupami zbrojnymi**. Zadaniem powołanego na stanowisko Delegata Sił Zbrojnych na Kraj płk. **Jana Rzepeckiego**, było przede wszystkim objęcie zwierzchnictwa nad wzmagającym się ruchem oporu.

DSZ musiała zapewnić **łączność** podziemia niepodległościowego z **Naczelnym Dowództwem w Londynie** – przekazywać dane o sytuacji w kraju oraz zorganizować przerzut do Polski poczty, środków i ludzi niezbędnych do prowadzenia działalności konspiracyjnej. DSZ miała jednocześnie prowadzić **akcję propagandową** skierowaną do żołnierzy organizowanego przez komunistów wojska (**akcja „Z”**). Dodatkowo **likwidowano konfidentów nowych władz** i NKWD oraz rozpracowywano obsadę personalną i metody działania Urzędu Bezpieczeństwa (**akcja „B”**). W kierownictwie DSZ powstały nawet **Zasady społecznej samoobrony**, które miały utrudnić nabór pracowników do organów bezpieczeństwa oraz zahamować ich działalność. Zalecały one m.in. moralne odseparowanie funkcjonariuszy UB, przestrzegały jednocześnie ludność przed mimowolną współpracą (gadulstwo) oraz namawiały do zrywania wymuszonej współpracy z UB.

DSZ składała się z trzech obszarów i trzynastu okręgów:

1. **Obszar Centralny** (Białystok, Kielce, Lublin, Łódź, Warszawa)
2. **Obszar Południowy** (Kraków z Podokręgiem Rzeszów, Dolny Śląsk, Okręg Śląsko-Dąbrowski)
3. **Obszar Zachodni** (Bydgoszcz, Poznań, Gdańsk, Olsztyn, Szczecin)

Po powstaniu **Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (28 czerwca 1945 r.)**, w którego skład wszedł były premier rządu RP na uchodźstwie Stanisław Mikołajczyk, pojawiła się nadzieja na stworzenie legalnej opozycji politycznej. Część podziemnych stronnictw myślała o ujawnieniu swojej działalności. Symbolem zmian stała się podjęta w tym czasie decyzja o rozwiązaniu się podziemnego przedstawicielstwa politycznego – Rady Jedności Narodowej, z pełnienia obowiązków delegata rządu na kraj zrezygnował również Stefan Korboński. Jednocześnie państwa zachodnie cofnęły swoje uznanie dla rządu RP na uchodźstwie. W tej sytuacji na początku lipca 1945 r. na spotkaniu dowódców obszarów **DSZ** zapadła decyzja o **zawieszeniu działań przeciwko władzom komunistycznym**, co oznaczało m.in. wstrzymanie akcji „**Z**”.

Delegat Sił Zbrojnych był zwolennikiem **ograniczenia aktywności zbrojnej i wyprowadzania z podziemia członków rozwiązanej AK**. Efektem tego myślenia stała się zredagowana 23 lipca 1945 r. wraz z Kazimierzem Moczarskim ulotka do „**żołnierzy byłej Armii Krajowej**”. Dodatkowy impuls dała ogłoszona przez Władysława Gomułkę **zapowiedź amnestii dla działaczy podziemia**.

Wiele osób pozostających w konspiracji nie wiedziało dokładnie, jak potraktować wezwanie do ujawnienia. Niektórzy wyszli z podziemia, lecz w niedalekiej przyszłości stali się ponownie ofiarami terroru komunistycznego.

Do połowy października 1945 r. według oficjalnych danych wyszło z konspiracji ok. 30 tys. osób. Inni postanowili pozostać w lesie, uznając amnestię za kolejny wybieg

władz komunistycznych.

Ostateczną decyzję o rozwiązaniu DSZ podjął 5 sierpnia 1945 r. płk Rzepecki, który nie czekał na dyspozycje z Londynu. Formalny rozkaz w tej sprawie (odezwa do żołnierzy) został wydany następnego dnia. **Nie oznaczało to jednak końca działalności podziemnej.**

2 września 1945 r. Jan Rzepecki wraz z grupą współpracowników powołał organizację polityczną pod nazwą **Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”**, której kadra stali się niezdekonspirowani żołnierze AK-DSZ.

Najważniejsze cele organizacji to:

1.

2.

3.

Grupa nr 2

Zadanie nr 1: Na podstawie biogramu płk. Łukasza Cieplińskiego stwórzcie jego pośmiertne CV.

Zadanie nr 2: W punktach przedstawcie najważniejsze cele działania Zrzeszenia WiN.

CURRICULUM VITAE

Zawód:

Wykształcenie:

Doświadczenie wojenne:

Doświadczenie powojenne:

Okoliczności śmierci:

Imię i nazwisko:

Data i miejsce urodzenia:

Łukasz Ciepliński (1913–1951)

Urodził się **26 listopada 1913 r.** w Kwilczu w Wielkopolsce. Ukończył szkołę powszechną w **Korpusie Kadetów** w Rawiczu, a następnie **Szkołę Podchorążych Piechoty** w Komorowie-Ostrowi Mazowieckiej. Od 1936 roku służył w stopniu **podporucznika w 62. Pułku Piechoty**.

Uczestniczył w wojnie obronnej 1939 roku jako dowódca kompanii przeciwpancernej w 62. Pułku Piechoty. Walczył w bitwie nad Bzurą i w Puszczy Kampinoskiej, wyróżnił się pod Witkowicami, gdy z działka przeciwpancernego zniszczył sześć niemieckich czołgów. Został za ten wyczyn odznaczony osobiście **Orderem Virtuti Militari V klasy przez gen. Tadeusza Kutrzebę oraz awansowany do stopnia porucznika**. Z resztkami 62. Pułku Piechoty **przebił się do Warszawy i walczył w jej obronie**. Nie poszedł do niewoli, natychmiast rozpoczął walkę konspiracyjną.

Przedostał się do **Budapesztu**, gdzie istniała polska placówka wojskowa. Po przeszkoleniu próbował wrócić do Polski, ale aresztowany przez policję ukraińską został przekazany Niemcom i osadzony w więzieniu w Sanoku. Na początku maja 1940 roku uciekł z więzienia i dotarł do Rzeszowa. Na Rzeszowszczyźnie został **komendantem obwodu Związku Walki Zbrojnej**. Od 1941 r. już jako kapitan objął stanowisko inspektora rejonowego ZWZ-AK w Rzeszowie i piastował je do lutego 1945 r. Nosił wówczas ps. „Pług”. Prowadził ascetyczny tryb życia, odznaczał się wyjątkową pobożnością.

Brał udział w wielu akcjach bojowych na terenie powiatów Rzeszów, Dębica i Kolbuszowa, w 1945 r. awansował do stopnia majora. Uczestniczył w zdobyciu materiałów dotyczących produkcji i pierwszych prób niemieckiej „cudownej broni” V-1, wykryciu kwatery Adolfa Hitlera w tunelu pod wsią Wiśniowa, a wreszcie uruchomieniu na Rzeszowszczyźnie konspiracyjnej fabryki broni.

Po zakończeniu wojny przeniósł się do Zabrza. **Od lutego 1945 r. pełnił funkcję inspektora rejonowego organizacji „NIE”, a następnie związał się z Delegaturą WiN**. Był m.in. prezesem zarządu Obszaru Południowego, a w styczniu 1947 r. został prezesem IV, ostatniego, ZG WiN. Występował wówczas pod ps. „Ostrowski” i „Ludwik”.

Aresztowany 28 listopada 1947 r., przez blisko 3 lata poddawany był **okrutnemu śledztwu w więzieniu mokotowskim**. W procesie IV ZG WiN **skazany na karę śmierci**. Przed stalinowskim sądem mówił: „Staję przed zarzutem zdrady narodu polskiego, a przecież już w młodości życie moje Polsce ofiarowałem i dla niej chciałem pracować. Dla mnie sprawa polska była największą świętością”. Zachowały się wzruszające grypsy więzienne pisane do rodziny w ostatnich miesiącach życia. Pisał je ołówkiem chemicznym na dwu stronach bibułki, którą skręcał i wciskał w szwy chusteczki sporządzonej z więziennego prześcieradła. Ta chusteczka trafiła do adresatów i dziś jest najcenniejszą pamiątką rodzinną. W jednym z grypsów pisał do żony:

Kochana Wisiu! Jeszcze żyję, chociaż są to prawdopodobnie już ostatnie dla mnie dni. Siedzę z oficerem gestapo. Oni otrzymują listy, a ja nie. A tak bardzo chciałbym otrzymać chociaż parę słów Twoją ręką napisanych (...). Ten ból składam u stóp Boga i Polski (...). Bogu dziękuję za to, że mogę umierać za Jego wiarę świętą, za moją Ojczyznę i za to, że dał mi taką żonę i wielkie szczęście rodzinne.

Został zabity strzałem w tył głowy **1 marca 1951 roku** w piwnicy pomieszczeń gospodarczych więzienia UB na Mokotowie w Warszawie. Miejsce jego pochówku jest nieznane.

Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”

Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” było największą organizacją konspiracyjną w Polsce w pierwszych latach powojennych. Zostało utworzone **2 września 1945 r.** przez grupę oficerów rozwiązanej parę miesięcy wcześniej Armii Krajowej pod przewodnictwem płk. dypl. **Jana Rzepeckiego**.

W zamyśle założycieli Zrzeszenia głównymi celami tej organizacji miało być **gromadzenie informacji** o sytuacji społeczno-politycznej w kraju, a także prowadzenie wśród społeczeństwa **propagandy** niepodległościowej. Przywódcy WiN nie podzielali rozpowszechnionego wówczas przekonania o rychłym wybuchu kolejnej wojny światowej między Związkiem Sowieckim a Stanami Zjednoczonymi i Wielką Brytanią, dlatego też jedyną nadzieję na zachowanie niepodległości Polski upatrywali w **wygranej** ugrupowań niekomunistycznych w **zbliżających się wyborach parlamentarnych**. Rzepecki i jego współpracownicy byli przeciwni kontynuowaniu oporu zbrojnego przez poakowskie oddziały partyzanckie i podejmowali systematyczne wysiłki w celu ich rozwiązania. Zabiegi te nie zawsze spotykały się ze zrozumieniem ze strony lokalnych dowódców, którzy niechętnie podporządkowywali się nowym wytycznym.

Pracami Zrzeszenia kierował **Zarząd Główny** z prezesem na czele. Pierwszym prezesem WiN został Rzepecki, a po jego rychłym aresztowaniu funkcję tę pełnili kolejno: płk Jan Szczurek-Cergowski, płk Franciszek Niepokólczycki, ppłk Wincenty Kwieciński, ppłk **Łukasz Ciepliński** (do 27 listopada 1947 r.).

Zarządowi Głównemu podlegały trzy obszary:

1. Obszar Południowy – w latach 1945–1946 obejmował pięć okręgów: Rzeszów, Kraków, Katowice (Śląsko-Dąbrowski), Wrocław „Wschód”, Jelenia Góra „Zachód”. We wrześniu 1946 r. dwa ostatnie zastąpione zostały wspólnym Okręgiem Wrocław obejmującym cały Dolny Śląsk.

2. Obszar Centralny – obejmował Okręgi Warszawski, Białostocki, Kielecki, Lubelski, Łódzki.

3. Obszar Zachodni – skupiał dwa Okręgi: Poznań i Pomorze. Został rozbity już jesienią 1945 r. Od połowy 1946 r. Zrzeszenie miało także swoje przedstawicielstwo na Zachodzie w postaci kierowanej przez Józefa Maciołka **Delegatury Zagranicznej WiN**.

Zrzeszenie **zakończyło swoją działalność na przełomie 1947 i 1948 r.** w wyniku aresztowania przez UB członków tzw. IV Zarządu Głównego, z Łukaszem Cieplińskim na czele. Zimą i wiosną 1948 r. w miejsce autentycznej organizacji konspiracyjnej **bezpieka utworzyła** strukturę prowokacyjną zwaną potocznie **V Komendą WiN**. Głównymi celami tej prowokacji miało być kontrolowanie aktywności środowisk niepodległościowych w kraju oraz Delegatury Zagranicznej WiN. Operacja ta, nosząca kryptonim „Cezary”, została zakończona w **grudniu 1952 r.** „ujawnieniem się” członków V Komendy WiN.

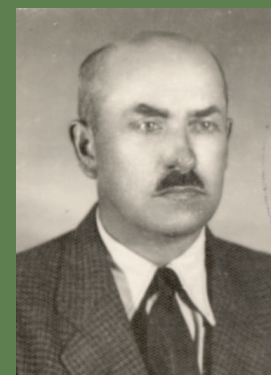
Najważniejsze cele organizacji to:

1.
2.
3.

Grupa nr 3

Zadanie nr 1: Na podstawie biogramu Józefa Marcinkowskiego stwórzcie jego pośmiertne CV.

Zadanie nr 2: W punktach przedstawcie najważniejsze cele działania Ruchu Oporu Armii Krajowej.

Imię i nazwisko:

Data i miejsce urodzenia:

CURRICULUM VITAE

Zawód:

Wykształcenie:

Doświadczenie wojenne:

Doświadczenie powojenne:

Okoliczności śmierci:

Józef Walenty Marcinkowski (1900–1952)

Urodzony 14 lutego 1900 r. w Mokowie. W wieku 16 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, a w 1918 roku, nie ukończywszy szkoły średniej, **zaciągnął się ochotniczo do Wojska Polskiego**. W latach 1919–1920 walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W okresie międzywojennym pracował w Wydziale Hipotecznym Sądu Grodzkiego w Sierpcu.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku przeszedł szlak bojowy zakończony w Kowlu **niewolą u Sowiec**. Osadzony w obozie, uciekł, wrócił do Warszawy, pod przybranym nazwiskiem Stanisław Synakowski osiedlił się w Czubajowiznie, pow. Radzymin.

Tu **rozpoczął działalność konspiracyjną w Korpusie Obrońców Polski**, a następnie w Armii Krajowej. Utworzył oddział specjalny „**Ręczaje**” wchodzący w skład Armii Krajowej. Przyjął ps. „**Wybój**”, używał też ps. „**Sęp**”. W latach 1943–1944 jego oddział specjalny wykonał kilka akcji przeciw żandarmerii niemieckiej, m.in. opanował urząd pracy (Arbeitsamt) w Wołominie, niszcząc dokumenty i likwidując słynącego z sadyzmu wobec Polaków kierownika tego urzędu, Otto Schysslera. Podczas szamotaniny „Wybój” został lekko ranny, wykonał jednak egzekucję Niemca.

10 sierpnia 1944 r. oddział został rozwiązany, a Marcinkowski powrócił do Sierpca. Od 1945 do lipca 1946 r. pracował w oddziale ksiąg wieczystych przy Sądzie Grodzkim. W połowie 1945 r. rozpoczął działalność niepodległościową, pod ps. „**Łysy**” **tworzył struktury ROAK**, został kierownikiem akcji bieżącej na terenie powiatu Sierpc. Organizował akcje na posterunki Milicji Obywatelskiej, placówki Urzędu Bezpieczeństwa, m.in. nieudany atak na szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Sierpcu, Goldberga-Żółtogórskiego.

Latem 1946 r. uciekł z Sierpca i zmuszony był ukrywać się. Jesienią tworzył **zgrupowanie leśnych oddziałów** w okolicach Koziębrod. **Scalał „dzikie” grupy** ukrywających się byłych żołnierzy AK. Ujawnił się w początkach 1947 r., ale w obawie przed represjami od 1948 roku ponownie się ukrywał. W 1949 roku założył organizację **Samoobrona Ziemi Mazowieckiej** działającą w Warszawie i okolicach. Używał ps. „**Andrzej**”. Po przeniknięciu do Samoobrony Ziemi Mazowieckiej agenta w drugiej połowie 1950 roku organizacja została rozbita.

7 listopada 1950 r. Marcinkowski. został aresztowany przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Włocławku, a następnie przewieziony na śledztwo do Warszawy. Sądzony razem z członkami Samoobrony Ziemi Mazowieckiej – Henrykiem Gutowskim i Janem Milewskim, **wyrokiem sądu w Warszawie z 30 stycznia 1952 roku skazany na karę śmierci**. Wyrok wykonano 2 kwietnia 1952 r. w więzieniu Warszawa I na Mokotowie. **Miejsce pochówku nie jest znane**.

Po 1989 r. na wniosek rodziny Sąd w części uchylił wyrok Sądu Wojskowego z 1952 r., jednak nie anulował przypisywanych mu zarzutów o działania wymierzone przeciw grupie Żydów w 1943 r., uznanych przez „Wyboja” za agentów gestapo i rozstrzelanych.

Ruch Oporu Armii Krajowej

Ruch Oporu Armii Krajowej kształtował się od lata do jesieni 1945 r. z tej części struktur poakowskich, które nie miały kontaktu z Delegaturą Sił Zbrojnych i w związku z tym nie zostały rozformowane lub przejęte przez Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość. Nie miał jednolitej, wyodrębnionej wyraźnej struktury terenowej ani centralnego ośrodka kierowniczego. Ideowo ROAK bliski był WiN, jednak nie zakładał rezygnacji z działalności zbrojnej, zwłaszcza partyzanckiej. Był **lokalną kontynuacją działalności niepodległościowej**, typową głównie dla okręgu warszawskiego – obejmował powiaty w jego północnej, zachodniej i południowej części.

1. Obwód Grójec ROAK

Lokalna organizacja sformowana przez żołnierzy byłej AK z Obwodu Grójec, działała w latach 1945–1947. Jej komendantem był Józef Malinowski *vel* Stefan Głogowski „**Józef**”. Obwód miał swoje placówki oraz oddział dyspozycyjny powoływany na czas wykonywania określonych zadań. Współpracowało z nim około kilkuset osób. Akcja amnestyjna z jesieni 1945 r. i aresztowanie komendanta doprowadziły do zakończenia działalności Obwodu.

2. Inspektorat (Okręg) Mazowiecki ROAK

Tworzyły go trzy obwody: Obwód **Przasnysz „Las”**, Obwód **Maków Mazowiecki „ZOO”**, Obwód **Pułtusk „Maciejka”**.

Oprócz kilkuset ludzi w konspiracji Inspektorat miał oddział samoobrony o charakterze oddziałów dyspozycyjnych lub stałych oddziałów partyzanckich (łącznie ponad 140 żołnierzy).

3. Obwód ROAK „Mewa”

Obwód obejmował pow. **Sierpc** oraz częściowo **Płońsk, Płock, Mławę i Rypin**. Podzielony był na cztery rejony działania, którym przypisano patrole bojowe. Poza tym działała **sieć wywiadu**, w dużej części obsadzona przez oddelegowanych do UB i MO byłych żołnierzy AK. Równocześnie Obwód prowadził **działalność propagandową**, wydając ulotki i plakaty propagandowe. Zimą z 1946 na 1947 r. nastąpiło załamanie działalności bojowej Obwodu. W marcu 1947 r. Marcinkowski podjął decyzję o zakończeniu działalności i wydał rozkaz zalecający ujawnienie się czynnych żołnierzy Obwodu; sam ujawnił się w Warszawie 25 kwietnia 1947 r.

4. Obwód ROAK „Rybitwa”

Obwód „Rybitwa” obejmował pozostałe po rozwiązaniu AK siły w pow. **Gostynin** oraz częściowo **Sochaczew i Łowicz**. Brak informacji o obsadzie dowódczej i liczebności tej struktury. Obwód był terenem operacyjnym i zapleczem dla oddziału partyzanckiego Władysława Dubielaka „**Myśliwego**”.

5. Batalion „Znicz”

Utworzony został jesienią 1945 r. z pozostałości struktur AK na **styku woj. warszawskiego, bydgoskiego i olsztyńskiego**. Trzon Batalionu stanowił oddział partyzancki dowodzony przez Stanisława Ballę „Sokoła Leśnego”, „Sowę”, złożony z dwóch plutonów kadrowych i plutonu rezerwowego (konspiracyjnego). Ponadto w skład Batalionu wchodziły patrole bojowe. Według niepełnych danych w skład Batalionu „Znicz” wchodziło ponad tysiąc żołnierzy, w tym 120–150 w oddziałach partyzanckich i patrolach dyspozycyjnych oraz grupach garnizonowych. Batalion został rozwiązany w marcu 1947 r., a jego dowództwo i żołnierze w znacznej części ujawnili się podczas amnestii.

Najważniejsze cele organizacji to:

1.
2.
3.

Grupa nr 4

Zadanie nr 1: Na podstawie biogramu ppłk. NSZ Stanisława Kasznicy stwórzcie jego pośmiertne CV.

Zadanie nr 2: W punktach przedstawcie najważniejsze cele działania Narodowych Sił Zbrojnych.

CURRICULUM VITAE	
 <p>Imię i nazwisko:</p> <p>Data i miejsce urodzenia:</p>	Zawód:
	Wykształcenie:
	Doświadczenie wojenne:
	Doświadczenie powojenne:
	Okoliczności śmierci:

Stanisław Józef Bronisław Kasznica (1908–1948)

Urodzony **25 lipca 1908** roku we Lwowie. Pochodził z **rodziny profesorów prawników**. Do 1912 roku rodzina mieszkała we **Lwowie**, następnie w Dublanach koło Lwowa, w listopadzie 1918 roku przeniosła się do **Nałęczowa**, rok później do **Warszawy**. Tu Stanisław rozpoczął naukę w Gimnazjum Górskiego. Wiosną 1920 r. z rodzicami przeniósł się do **Poznania**, gdzie rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim.

Po trzecim roku studiów odbył **służbę wojskową** we **Włodzimierzu Wołyńskim**, ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii. **Studia** z tytułem magistra prawa **ukończył w 1933 roku**. Przed wybuchem wojny zdał w Poznaniu **egzamin adwokacki**. Związał się z pravicowymi partiami politycznymi.

Zmobilizowany w sierpniu 1939 roku jako oficer zwiadowczy, a następnie dowódca baterii w kampanii wrześniowej 1939 roku w **armii gen. Tadeusza Kutrzeby** walczył w bitwie nad **Bzurą**, spod Kutna przeszedł do Warszawy i **broniał stolicy**. Za walki odznaczony **Orderem Virtuti Militari V kl.**

Od października 1939 roku działał w konspiracji, **był jednym ze współzałożycieli Związku Jaszczurczego (ZJ), wojskowej organizacji zewnętrznej Obozu Narodowo Radykalnego**. W Warszawie kierował łącznością ZJ i **Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ)**, jednocześnie był kierownikiem grupy prawno-administracyjnej i szefostwa administracji. W 1942 r. wstąpił do Służby Cywilnej Narodu, gdzie odpowiadał za sprawy prawno-administracyjne.

W początkach 1944 roku wydał broszurę „**Polska po wojnie**”. W **powstaniu warszawskim** walczył na Ochocie, skąd z ludnością cywilną wyszedł ze stolicy i wyjechał do Częstochowy.

Od sierpnia 1944 roku był członkiem Rady Politycznej NSZ, szefem oddziału organizacyjnego NSZ i dowódcą okręgu poznańskiego NSZ, a po wyjeździe gen. bryg. Zygmunta Broniewskiego na Zachód – **komendantem głównym NSZ. Pełnił tę funkcję od sierpnia 1945 do lutego 1947 roku.**

W Poznańskim i Pomorskim założył organizację **Armia Podziemna** (działała od wiosny do jesieni 1945 roku). Ograniczała ona swą działalność do **akcji propagandowych i zbierania informacji**. Kasznica nosił kilka pseudonimów: „**Maszkowski**”, „**Przepona**”, „**Wąsal**”, „**Wąsowski**”.

Został aresztowany 26 lutego 1947 r. i skazany na karę śmierci. Bierut nie skorzystał z prawa łaski. **Stracono 12 maja 1948 r.**

30 września 1992 r. wyrok śmierci wydany na Kasznicę uznany został za nieważny.

Narodowe Siły Zbrojne / Narodowe Zjednoczenie Wojskowe

Narodowe Siły Zbrojne **powstały 1 lipca 1942 r.** i rozpoczęły proces scalenia różnych organizacji konspiracyjnych, głównie o **obliczu narodowym**, niepodporządkowanych Armii Krajowej.

Podstawowy program NSZ został zawarty w deklaracji z lutego 1943 r. Za najważniejsze uznawano zdobycie zachodniej **granicy** państwa polskiego na **Odrze i Nysie Łużyckiej** przy zachowaniu przedwojennej granicy wschodniej. Zakładano **walkę z okupantem niemieckim** i z wszelkimi „**próbami uchwycenia władzy przez komunę**”. Walka zbrojna podjęta przez NSZ nie zakończy się w momencie oswobodzenia Polski spod okupacji niemieckiej, ale będzie trwała dalej, do chwili zbudowania „**ustroju narodowego**”. Programowe założenia NSZ pozostawały opozycji do celów Polskiego Państwa Podziemnego. Szczególnie wrogi był stosunek NSZ do komunistycznej Armii Ludowej.

Struktura terytorialna NSZ w zasadniczy sposób kształtowała się od lipca 1942 r. do połowy 1943 r. i **wykraczała poza granice przedwojennej Polski** – obejmowała Opolszczyznę, Śląsk Cieszyński oraz częściowo Prusy Wschodnie. Niezależnie od organizacji terytorialnej istniała struktura czysto wojskowa – z podziałem na pułki, bataliony, kompanie, drużyny i sekcje. **Działano na następujących obszarach:** Warszawa; Podlasie, Częstochowa, Śląsk, Łódź, Poznań, Pomorze, Lublin, Kielce, Białystok, Rzeszów, Kraków, Lwów, Wołyń, Polesie.

Poza tym NSZ dysponowały **terenowym aparatem cywilnym – Służbą Cywilną Narodu**, która **miała być załącznikiem administracji, sądownictwa i policji**.

Dowództwo Narodowych Sił Zbrojnych odmawiało podporządkowania się Armii Krajowej i sytuowało się poza Polskim Państwem Podziemnym.

Największą liczebność NSZ osiągnęły w końcowym okresie okupacji niemieckiej – wiosną 1944 r. liczyły **od 50 do nawet 75 tys. członków**. Siły partyzanckie NSZ w zależności od wykonywanych zadań podzielone były na oddziały Akcji Specjalnej, oddziały dyspozycyjne, oddziały partyzanckie i oddziały Pogotowia Akcji Specjalnej.

W samym tylko okresie 1945 – 1947 funkcjonowało 106 oddziałów i grup zbrojnych.

Największym zgrupowaniem była powstała w lipcu 1944 r. **na Kielecczyźnie Brygada Świętokrzyska**, dowodzona przez kpt. **Antoniego Dąbrowskiego „Bohuna”**, której szlak bojowy zakończył się w północnych Czechach, po wycofaniu się z Polski w porozumieniu z uchodzącymi Niemcami zimą 1945 r.

Poza działalnością zbrojną bardzo dużą wagę **przywiązywano do działalności wywiadowczej**, obejmującej głęboki wywiad wojskowo-polityczny. Równie ważną rolę odgrywała **działalność propagandowa**.

W pierwszej połowie 1945 r., wobec rozpoczynającej się nowej okupacji sowieckiej, pod auspicjami Stronnictwa Narodowego uformowało się Narodowe Zjednoczenie Wojskowe z Komendą Główną na czele. Przejęło ono znaczną część struktur NSZ i uznało legalny Rząd RP w Londynie. NZW tworzone oddziały zbrojne przeznaczone do walki z siłami komunistycznymi i uwalniania więźniów politycznych. Oprócz tego NZW posiadało m.in. własny wywiad i prasę podziemną. Niektóre jego ogniwa terenowe działały do połowy lat pięćdziesiątych.

Najważniejsze cele organizacji to:

1.
2.
3.

2. Na podstawie plansz wystawy i kalendarium uzupełnij poniższą tabelę, wpisując odpowiednie wydarzenia lub daty:

4 stycznia 1944	
	Rozkaz o rozwiązaniu Armii Krajowej
19/20 kwietnia 1946 r	
	Druga tzw. lutowa amnestia
25 maja 1948	
	Egzekucja IV Zarządu Głównego WiN
	Śmierć ostatniego Żołnierza Wyklętego sierż. Józefa Franczaka „Lalusia”

3. W oparciu o informacje zawarte na planszy Konspiracja młodzieżowa (s. 45) wskaż różnice pomiędzy organizacjami tworzonymi przez młodych ludzi a podziemiem „dorosłym”.

a) Liczebność organizacji młodzieżowych.

.....

b) Sposób działania.

.....

c) Metody represji wobec konspiratorów.

.....

.....

4. Wymień pełne nazwy trzech formacji komunistycznych skierowanych do walki ze zbrojnym podziemiem:

a)

b)

c)

5. Na podstawie informacji zamieszczonych w strefie edukacyjnej (s. 57–69) uzupełnij mapę. Zaznacz na mapie różnymi kolorami bądź symbolami miejsca największej aktywności poszczególnych organizacji (pamiętaj o legendzie).

Legenda

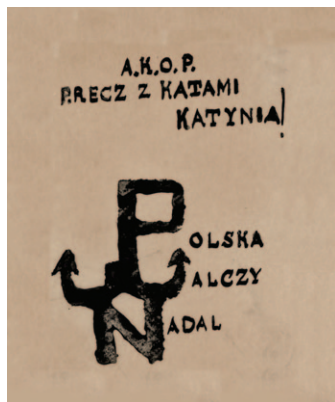
Odpowiedz na poniższe pytania:

- a) Na których terenach najintensywniej operowało podziemie antykomunistyczne? Dlaczego właśnie tam?
- b) Wyjaśnij, dlaczego na niektórych obszarach powojennego państwa polskiego niemal zupełnie nie było oddziałów partyzanckich.

6. Poszukaj w Twojej okolicy miejsc pamięci o Żołnierzach Wyklętych (tablic pamiątkowych, pomników, grobów, nazw ulic, placów itp.) i zdobądź informacje na temat upamiętnionych osób lub oddziałów. Przygotuj na ich temat prezentację, uwzględniając związki z Twoją rodzinną miejscowością.

7. Zapytaj osoby z pokolenia Twoich rodziców lub dziadków, w jaki sposób przekazywano wiedzę na temat Żołnierzy Wyklętych w ich szkołach lub środkach masowego przekazu, gdy byli w Twoim wieku. Czy ktoś próbował weryfikować te wiadomości? Czy w ich domach bądź środowisku mówiono o Żołnierzach Wyklętych? Być może ktoś z Twoich bliskich posiada jakieś pamiątki lub zna opowieści z nimi związane? Przygotuj krótką rozprawkę na ten temat, wykorzystując Twoje ustalenia.

8. Stwórz plakat/ulotkę wzywającą do walki w podziemiu przeciw okupantowi sowieckiemu. Użyj argumentów z programu jednej z organizacji (zad. nr 1) lub wykorzystaj wiadomości o wszystkich, tworząc uniwersalne przesłanie dla potencjalnych ochotników chcących walczyć o niepodległą Polskę. Możesz zainspirować się poniższym wzorem.

Ulotka kolportowana przez członków Nielegalnego Zastępu Harcerskiego z Poznania. Źródło: wystawa IPN "Zapomniane ogniwo. Konspiracyjne organizacje młodzieżowe na ziemiach polskich w latach 1944/45–1956".

Przykładowe tematy esejów

1. Walka Dawida z Goliatem, czyli jak Polacy stawiali opór komunistycznemu imperium od 1944 r.?
2. Porównanie dwóch głównych nurtów polskiego podziemia niepodległościowego po 1944 r. – poakowskiego i narodowego.
3. Wieś polska w obliczu wojny partyzanckiej 1944–1956 r.

Praca z tekstem źródłowym

Tekst źródłowy nr 1

*Czekamy ciebie, czerwona zarazo,
byś wybawiła nas od czarnej śmierci,
byś nam Kraj przedtem rozdarłwszy na ćwierci,
była zbawieniem witanym z odrazą.
Czekamy ciebie, ty potęgo tłumu
zbydlęciałego pod twych rządów knutem
czekamy ciebie, byś nas zgniotła butem
swego zalewu i hasel poszumu.
Czekamy ciebie, ty odwieczny wrogu,
morderco krwawy tłumu naszych braci,
czekamy ciebie, nie żeby zapłacić,
lecz chlebem witać na rodzinnym progu.
Żebyś ty wiedział nienawistny zbawco,
jakiej ci śmierci życzymy w podzięce
i jak bezsilnie zaciskamy ręce
pomocy prosząc, podstępny oprawco.
Żebyś ty wiedział dziadów naszych kacie,
sybirskich więzień ponura legendo,
jak twoją dobroć wszyscy kląć tu będą,
wszyscy Słowianie, wszyscy twoi bracia
Żebyś ty wiedział, jak to strasznie boli
nas, dzieci Wielkiej, Niepodległej, Świętej
skuwać w kajdany łaski twej przeklętej,
cuchnącej jarzmem wiekowej niewoli.
Legła twa armia zwycięska, czerwona
u stóp łun jasnych płonącej Warszawy
i scierwią duszę syci bólem krwawym
garstki szaleńców, co na gruzach kona.*

Józef Szczepański „Czerwona zaraza”

Polecenia do tekstu:

1. Wyjaśnij znaczenie słów użytych w tytule.
2. Jaką rolę widzi autor dla tytułowej „czerwonej zarazy” w odniesieniu do Państwa Polskiego?
3. Do jakich wydarzeń i doświadczeń Polaków z przeszłości odwołuje się autor wiersza?

Tekst źródłowy nr 2

TESTAMENT POLSKI WALCZĄCEJ

Składają się nań następujące postulaty: 1. Opuszczenie terytorium Polski przez wojska sowieckie oraz przez rosyjską policję polityczną. 2. Zaprzestanie prześladowań politycznych, którego dowodem będzie: a) zwolnienie skazanych i uwięzionych w procesie moskiewskim, b) amnestia dla więźniów politycznych oraz dla wszystkich żołnierzy AK i dla tak zw[anych] „oddziałów leśnych”; c) powrót Polaków wywiezionych w głąb Rosji i likwidacja obozów koncentracyjnych przypominających smutnej pamięci metody totalizmu niemieckiego, d) zniesienie systemu politycznego, znajdującego wyraz w istnieniu tak zw[anej] Min[isterstwa] Bezpieczeństwa. 3. Zjednoczenie i uniezależnienie Armii Polskiej przez: a) spolszczenie korpusu oficerskiego w armii gen. Rola-Żymierskiego, b) honorowy powrót z bronią wojsk polskich z zagranicy, c) połączenie w jedną całość i na równych prawach armii z zagranicy oraz b. Armii Krajowej z armią gen. Żymierskiego. 4. Zaprzestanie dewastacji gospodarczej kraju przez władze okupacyjne. 5. Dopuszczenie wszystkich polskich stronnictw demokratycznych do udziału w wyborach pięcioprzymiotnikowych. 6. Zapewnienie niezależności polskiej polityki zagranicznej. 7. Stworzenie pełnego samorządu terytorialnego, społeczno-gospodarczego i kulturalno-oświatowego. 8. Uspołecznienie własności wielokapitalistycznej i zorganizowanie sprawiedliwego podziału dochodu społecznego. 9. Zapewnienie masom pracujących współkierownictwa i kontroli nad całą gospodarką narodową oraz warunków materialnych zabezpieczających byt rodzinie i osobisty rozwój kulturalny. 10. Swoboda walki dla klasy robotniczej o jej prawa w ramach nieskrępowanego ruchu zawodowego. 11. Sprawiedliwe przeprowadzenie reformy rolnej i kontrola narodu nad akcją osiedleńczą na odzyskanych Ziemiach Zachodnich i w Prusach Wschodnich. 12. Oparcie powszechnego, demokratycznego nauczania i wychowania na zasadach moralnych i duchowych dorobku cywilizacji zachodniej i naszego kraju. Zapowiadając walkę o ten program na jawnej arenie politycznej, stronnictwa demokratyczne Rady Jedności Narodowej wyrażają nadzieję, że Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej dążyć będzie do demokratyzacji Polski i do przekreślenia różnic i sporów dzielących dotąd różne odłamy społeczeństwa polskiego. Dopóki dążenie to nie przejawia się w czynach, nie będzie mogło nastąpić trwałe odprężenie w stosunkach wewnętrznych, a wielu ludzi Polski Podziemnej będzie musiało się nadal ukrywać, bez żadnych wrogich zamiarów wobec Rządu, lecz wyłącznie z obawy o swe życie. Ze swej strony Polska Walcząca stwierdza, że nie dąży do sprowokowania wojny między demokracjami Zachodu a Związkiem Radzieckim, na której – jak głosi prasa rządowa – „londyńczycy opierali swe rachuby polityczne”. Nowa wojna zadałaby tak straszne rany narodowi polskiemu, że pragnieniem wszystkich Polaków jest porozumienie polsko-rosyjskie oraz między Anglią, Ameryką i Rosją na drodze pokojowej. Jeżeli to porozumienie ma być trwałe, nie wystarczy przywrócenie zaufania w stosunkach Polski z Rosją. Naród polski jest członkiem wielkiej rodziny narodów środkowoeuropejskich, a w szczególności zachodniosłowiańskich, z którymi związany jest przez swe położenie geopolitycznie i przeszłość historyczną i pragnie wejść z nimi w najściślejszą wspólnotę politycz-

na, gospodarczą i kulturalną. Wyrażamy nadzieję, że osiągnięcie porozumienia z Rosją na tych zasadach jest możliwe i że ono jedynie zlikwiduje po wieczne czasy nieprzyjaźń polsko-rosyjską, mającą swe źródło w polityce reakcyjnego caratu, zastępując ją wzajemnym szacunkiem, zaufaniem i przyjaźnią dla dobra obu narodów, Europy i całej demokratycznej ludzkości.

Rada Jedności Narodowej

Gałęzowski Marek, Testament Polski Walczącej. Ostatnie przesłanie Polskiego Państwa Podziemnego, Warszawa 2015.

Polecenia do tekstu:

1. Scharakteryzuj krótko instytucję, która jest sygnatariuszem tekstu.
2. Jakich relacji z ZSRS oczekiwała RJN w powojennej Polsce?
3. Czy dostrzegasz jakieś punkty wspólne pomiędzy Testamentem a niektórymi postulatami komunistów?

Tekst źródłowy nr 3

W szeregach AK walczyliśmy zbrojnie o prawo do życia.

W szeregach WIN walczyliśmy politycznie o prawo do samostanowienia.

Żołnierski obowiązek wobec Ojczyzny spełniliśmy do końca. Obecnie podejmujemy obywatelski trud urzędowania Rzeczypospolitej w myśl wskazań i ideałów o które walczyliśmy z bronią w ręku. Przeciwdziałają temu rzecznicy wrogich interesów, mandatariusze obcego imperializmu, którzy pod ochroną moskiewskich bagnetów sięgnęli po władzę nad Krajem. Oni to – po sześciu latach naszej antyfaszystowskiej, podziemnej, frontowej służby – odmawiają nam równi demokratycznych praw obywatelskich. Aresztują nas, więżą bez sądów, rozstrzelują, deportują – ponieważ jesteśmy... „bandytami”.

Nieprawda!

Nie kierowaliśmy nigdy naszej broni przeciwko braciom. Nie uderzaliśmy nigdy w interesy polskie. Nasza dywersja, sabotaż, nasze kule godziły jedynie w zewnętrznych wrogów Państwa i Narodu. Przeznaczone były dla najeźdźcy. Dla k a ż d e g o najeźdźcy. To prawda. Ale to nie my dokonujemy mordów politycznych, samosądów i prowokacyjnych napadów rabunkowych, nie my przeprowadzamy „pacyfikacje”. Nasz dorobek to Kutschera, Hahn, Celestynów i Długa – ale nie Wierchowiny, nie Puławy i Grójec. Rzecznicy sowieckich interesów, agenci płatni i ideowi – odmawiają nam dzisiaj równi demokratycznych praw politycznych – ponieważ jesteśmy... „reakcją”.

Nieprawda!

Nie przeciwdziałaliśmy nigdy naturalnej ewolucji społeczno-gospodarczej. Przeciwstawialiśmy się jedynie demagogii i frazeologii bolszewickiego totalizmu. Utrzymujemy, iż polskiemu chłopu należy dać nie ty l k o ochłapy dworskiej, czy poniemieckiej ziemi – lecz przede wszystkim stworzyć mu odpowiednie warunki egzystencjalne, zapewnić możliwość proporcjonalnego startu życiowego. Polskiemu miastu trzeba dać polskie mieszczaństwo. Rolnictwu – przestrzeń, przemysłowi – rynki zbytu. Zdajemy sobie jednak sprawę z faktu, iż droga do dobrobytu materialnego wiedzie tylko poprzez Wolność Narodu i Niezawisłość Państwa. Poprzez pełną suwerenność polityczną. Z niej też uczyniliśmy cel pierwszy. Wokół niego zgrupować chcemy wszystkich Polaków – bez różnicy przekonań i wierzeń. Wszystkich tych, którzy podzielają nasze głębokie przeświadczenie: że nie może być Naród Wolny dopóki tzw. bezpieczeństwo, KBW, ORMÓ i inne uzbrojone bojówki dokonują na nim samosądów i prowokacji. Nie może być Polska Niezawisła, dopóki na ziemiach jej grasują obce wojska. Dopóki najlepsi synowie Ojczyzny zapełniają bolszewickie więzienia i sowieckie obozy koncentracyjne. Cele swe realizować zamierzamy na drodze walki politycznej. Wierzmy bowiem, że z woli i siły Narodu powstać może Rzeczpospolita prawdziwie Wolna i Niezawisła. Do takiej Polski idziemy i taką Polskę będziemy mieli.
WOLNOŚĆ I NIEZAWISŁOŚĆ.

Źródło: „Honor i Ojczyzna” nr 5, maj 1946

Polecenia do tekstu:

1. Jak kierownictwo WiN argumentuje walkę prowadzoną o wyzwolenie Polski spod nowej okupacji?
Przypomnij z lekcji lub poszukaj w źródłach, kim są wymienione w tekście osoby lub co oznaczają nazwy miejscowe w kontekście wydarzeń historycznych.
2. Jak władze Zrzeszenia widzą nową Polskę? – wymień najważniejsze postulaty gospodarcze i polityczne.
3. Jaka jest zasadnicza różnica według władz WiN w sposobie prowadzenia walki w okresie okupacji niemieckiej i w latach powojennych?

Tekst źródłowy nr 4

Nie jesteśmy Armią Krajową w znaczeniu dawniejszym, jesteśmy jej byliymi żołnierzami, reprezentujemy tylko nadal jej ideologię, w rozumieniu naszym, żołnierskim i obywatelskim, dalecy od zakłamania i rozgrywek politycznych tworzymy nowy związek wojskowy, nową organizację. Jesteśmy jedną z wielkich grup Armii Podziemnej, która nie politykuje, nie czeka, nie łądzi się nadziejami, że czerwonych zjednamy dla dobra Polski swą ugodowością, nie przecenia dobrych chęci sprzymierzeńców, a widzi, że losy Polski rozstrzygają się w Polsce – przez bezwzględną walkę z tym wszystkim, co jest sprzeczne z zasadami sprawiedliwości, wolności i demokracji. Jesteśmy apolityczni, nie uzależniamy się od żadnego stronnictwa i żadnego z nich nie popieramy wyłącznie – podporządkujemy się tylko takiej władzy, która dowiedzie, iż postępowanie jej jest zgodne z dążeniami większości społeczeństwa, względnie którą wyłoni lub uzna naród. Być może, że stanie się to wtedy, gdy na swym terenie wypełnimy zadania wynikające z obecnych niemoralnych stosunków, a władzę w kraju obejmie rząd z woli narodu, po odbyciu niezależnych, demokratycznych wyborów.

*kpt. Stanisław Sojczyński „Warszyc”,
dowódca Konspiracyjnego Wojska Polskiego*

Polecenia do tekstu:

1. O jaką Polskę walczyło Konspiracyjne Wojsko Polskie według rozkazu kpt. „Warszycy”?
2. Do którego z nurtów polskiego podziemia zaliczyć można Konspiracyjne Wojsko Polskie?
3. O jakich sprzymierzeńcach wspomina w tekście kpt. „Warszyc” i jak rozumieć jego deklarację, że „nie przecenia [ich] dobrych chęci”?

Tekst źródłowy nr 5

[...] w okolicach Grodna, Szczuczyna, Nowego Dworu, Lidy czy Nowogródka nadal mieszkało wielu Polaków. Wciąż napotykało się tam w większości polskie miasteczka, wioski, zaścianki, przysiółki. Prócz katolików Polaków żyli w nich prawosławni, uważający siebie za Białorusinów, Polaków lub „tutejszych”. Kiedy wstępowaliśmy do jakiejś chaty, nie pytaliśmy, czy gospodarz jest Polakiem, Białorusinem, czy „tutejszym”, czy rodzina jest katolicka, czy prawosławna. Było to dla nas obojętne. Wszyscy mieszkańcy byli gościnni i przyjmowali nas – jak to się mówi – czym chata bogata. System sowiecki był tak absurdalny i zbrodniczy, że nikt z nas nie wierzył w jego trwałość. Byliśmy przekonani, że prędzej czy później runie cały porządek komunistyczny w Europie, a ziemie kresowe powrócą do wolnej i niepodległej Polski. Co więcej, wierzyła w to znaczna część ludności – katolickiej i prawosławnej. Ciężkie przeżycia wojenne oraz nowe przejawy sowieckiej przemocy jeszcze bardziej utrwały tę nadzieję.

*Witold Wróblewski „Dzięcioł”, były partyzant AK
z oddziału „Olecha” na Nowogródzczyźnie w latach 1945–1949*

Polecenia do tekstu:

1. Scharakteryzuj społeczeństwo Nowogródzczyzny, zagarniętej w wyniku wojny przez ZSRS.
2. Jakie cele poświęcały polskim partyzantom walczącym na Nowogródzczyźnie po 1944 r.?

Tekst źródłowy nr 6

[...] Województwo lubelskie opanowane po wypędzeniu okupanta przez delegatury i agentów emigracyjnego „Rządu Polskiego” w Londynie zaczęło powoli zrzucać z siebie obcą sieć hamującą rozbudowę nowych programów i reformę rolną, przeciwnych przestarzałemu faszystowskiemu systemowi rządzenia. Agentura londyńska przy pomocy konspiracyjnych organizacji: AK, BCh, NSZ, różnych biur propagandowych, tajnych egzekutyw politycznych usiłowała podważyć zaufanie robotnika i chłopca do władz niosących im wyzwolenie spod okupanta niemieckiego i „państwa jarzma”. Organizacje faszystowskie agitowały przeciwko służbie w Wojsku Polskim, zdawaniu kontyngentów, a widząc swą bezsilność, usiłowały zastraszyć naszych ludzi aktami terrorystycznymi, ostrzeżeniami anonimowymi, ulotkami i napisami.

Pracownicy urzędów bezpieczeństwa, mimo znikomego wykształcenia, niefachowości, braku instruktażu i podręczników, starali się zniszczyć wrogi element, rozbudowując sieć agentury i likwidując dowództwo tajnych organizacji. W powiecie np. biłgorajskim, opanowanym jeszcze przed półtora miesiącem w 100% przez reakcję, zlikwidowano całe dowództwo faszystowskiej organizacji i jej biuro propagandowe. Podobnymi sukcesami mogą poszczycić się i inne powiaty. [...]

Na terenach powiatów bardziej zalesionych utworzyły faszystowskie organizacje oddziały leśne, próbując zastraszyć nas siłą zbrojną, ale i ta metoda okazała się bezskuteczna. Urzędy bezpieczeństwa przy pomocy batalionów specjalnych i oddziałów pograniczników sowieckich zlikwidowały bandy leśne.

Fragment sprawozdania inspektora Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego o stanie pracy urzędu do 31 grudnia 1944 r.

Polecenia do tekstu:

1. Przedstaw obraz polskiego podziemia wyłaniający się z tekstu, m.in. rozszyfruj skróty: AK, BCh, NSZ.
2. Scharakteryzuj komunistyczny aparat bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie i jego metody zwalczania podziemia w 1944 r.

Tekst źródłowy nr 7

Fragment pamiętnika Zdzisława Brońskiego „Uskoka”

[...] Wczesnym rankiem dn. 27 kwietnia [19]45 r.¹ zjechały z różnych kierunków na teren gm. Ludwin władze bezpieczeństwa. W imieniu prawa przystąpiono do akcji „oczyszczania terenu z „band faszystowskich””. Akcję prowadził kierownik Res[ortu] Bezp[ieczeństwa] Lubartów Dworecki² – Żyd używający polskiego nazwiska. Wskazówek udzielali znani miejscowi komuniści: Bolesław Smyk, [Jan] Wojtowiec, Michalski, Wacław Siepsiak, Hieronim Kudła, St[ani]sław Wójcik, [Jan] Michoń i inni. (Wkrótce dosięgła ich ręka sprawiedliwości).

Ponieważ do żadnego spotkania z „bandami” nie doszło, a bestialstwo władz „polskich” musiało się na czymś wyładować, postępowano tak, jak postępował okupant niemiecki. Obrabowano szereg domów „podejrzanych”. Otoczono budynki „Stańczyka”³ i po dokonaniu rewizji i rabunku spalono stodołę jego matki. Brata Aleksandra, po pobiciu do nieprzytomności, zabrano jako aresztowanego pod zarzutem łączności z „bandą”. (Przeszedł on później przez katownię więzień Lubartów, Lublin i obóz koncentracyjny Wronki. Powrócił do domu w grudniu [19]45 r.). W Wólce Zawieprzyckiej zatrzymano niejakiego Szymanka i zabrano ze sobą do lasu. Dokonał na nim zemsty osobistej jeden z pepe[er]owców. Ciało Szymanka, zmasakrowane, znaleziono w lesie. (...)

Równocześnie oprawcy skierowali się do domu rodziny „Lwa”⁴. [...] Kilkunastu oprawców otoczyło dom. Na ich spotkanie wyszła matka „Lwa”. Ojciec, z natury bardzo spokojny i uczciwy człowiek, nie przeczuwał nawet, że na nim właśnie może się dokonać tak wielka zbrodnia. Wszelkich tłumaczeń przed „władzami” podejmowała się zawsze matka, bardzo energiczna i taktowna osoba. Niejednokrotnie też już była ostrzeliwana przez oprawców, którzy chcieli ją zmusić do wydania syna lub jego kolegów. Tym razem jednak nie skończyło się na maltretowaniu rodziców na miejscu. Oprawcy, po dok[onanych] rabunku, kazali ojcu iść ze sobą.

Sprokurowali od ręki oskarżenie, że jest on komendantem placówki AK i musi wiedzieć, gdzie znajdują się „bandyci”. Kazali iść, więc poszedł. Poszedł, by już żywym nie wrócić.

Po dokonaniu tak bohaterskiego czynu banda Dworeckiego odjechała, wiwatując i śmiejąc się z zadowoleniem. Jak później stwierdzono, Dworecki, pisząc raport o tym zajściu do swych władz wyższych, podał, że „w budynkach odkryto składy broni i amunicji i, aby to zniszczyć, zmuszony był podpalić budynki”. Jest to tylko jeden dowód więcej jak „władze bezpieczeństwa” używały podstępu i fałszu. Niejednokrotnie stwierdzano podrzucanie broni podczas rewizji, podstawianie fałszywych świadków, itp. fakty. [...]

1 Informacja mylna, opisywane wydarzenie miało miejsce 26 IV 1945 r.

2 Informacja błędna, w tym czasie kierownikiem PUBP w Lubartowie był Aleksander Żebrun.

3 Stanisław Staropiętka „Stańczyk” (1916–1946), chor. AK-WiN z oddziału Zdzisława Brońskiego „Uskoka”, poległ 30 VI 1946 r.

4 Stanisław Ciołek „Lew” (1925–1946), plut. WiN z oddziału Zdzisława Brońskiego „Uskoka”, poległ 3 VII 1946 r.

Polecenia do tekstu:

1. Podaj przykłady bezprawnych metod walki z podziemiem stosowanych przez władze resortów siłowych. W jaki sposób próbowały je usprawiedliwić w oczach swych przełożonych?
2. Czy funkcjonariusze bezpieki kierowali się jedynie „interese państwa” czy też wykorzystywali swoją pozycję do osobistych porachunków? Uzasadnij przykładem.
3. Jaką rolę odgrywały rodziny Żołnierzy Wyklętych w działaniach resortu bezpieczeństwa?

Tekst źródłowy nr 8

*Ponieważ żyli prawem wilka
Historia o nich głucho milczy
Pozostał po nich w białym śniegu
Żółtawy mocz i ślad ich wilczy.*

*Przegrali bój we własnym domu
Kędy zawiewał sypki śnieg
Nie było komu z łap wyjmować cierni
I gładzić ich zmierzwioną sierść.*

*Nie oplakała ich Elektra
Nie pogrzebała Antygona
I będą tak przez całą wieczność
We własnym domu wiecznie konać*

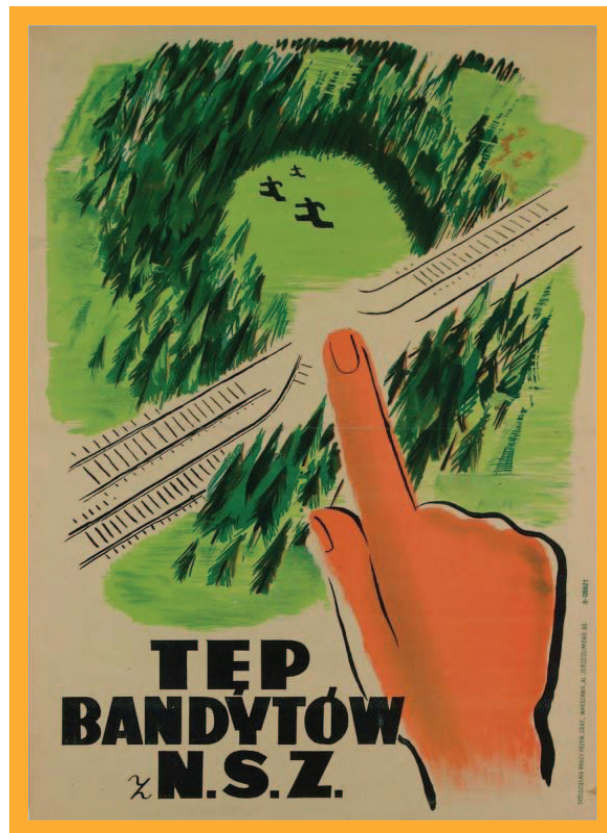
*Ponieważ żyli prawem wilka
Historia o nich głucho milczy
Pozostał po nich w kopnym śniegu
Ich gniew, ich rozpacz i ślad ich wilczy.*

Zbigniew Herbert „Wilki”

Polecenia do tekstu:

1. Kto jest metaforycznym bohaterem wiersza?
2. Co symbolizuje wilk i czym było „życie prawem wilka”?
3. Kim były Elektra i Antygona? W jakim celu zostały przywołane w wierszu?
4. Do jakiego okresu nawiązuje wers: „Historia o nich głucho milczy”?

Materiał źródłowy 1

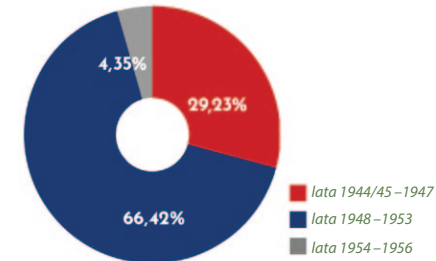

Polecenia do źródła:

1. Określ, z jakim rodzajem źródła historycznego masz do czynienia.
2. Rozszyfruj skrót NSZ.
3. Scharakteryzuj, w jaki sposób autor przedstawił bojowników polskiego podziemia.

Materiał źródłowy 2

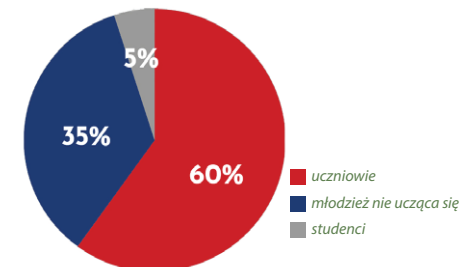
Chronologia i dynamika konspiracji młodzieżowej.

Pochodzenie społeczne członków organizacji młodzieżowych.

Struktura zawodowa członków organizacji młodzieżowych.

Źródło: wystawa IPN „Zapomniane ogniwo. Konspiracyjne organizacje młodzieżowe na ziemiach polskich w latach 1944/45–1956”.

W oparciu o powyższe wykresy odpowiedz na pytania:

- a) Na jakie lata przypadł okres największej aktywności konspiracji młodzieżowej?
- b) Która spośród przedstawionych grup społecznych była reprezentowana najliczniej w organizacjach młodzieżowych?
- c) Czy wśród młodych konspiratorów przeważała młodzież dorosła czy niepełnoletnia?

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

- Broński Z., „Uskok”, *Pamiętnik (wrzesień 1939 – maj 1949)*, wstęp i red. S. Poleszak, wydanie drugie rozszerzone i poprawione, Lublin–Warszawa 2015.
- Gałęzowski M., *Testament Polski Walczącej. Ostatnie przesłanie Polskiego Państwa Podziemnego*, Warszawa 2015.
- Korkuć M., „Zostańcie wierni tylko Polsce...” *Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskiem (1945–1947)*, Kraków 2002.
- Kowalski W., *Bohaterowie z dołów śmierci*, Warszawa 2016.
- Jaczyńska A., Poleszak S., Śladecka M., Wnuk R., red., *Atlas Polskiego Podziemia Niepodległościowego 1944–1956*, Warszawa 2007.
- Krajewski K., Łabuszewski T., „Łupaszka”, „Młot”, „Huzar”. *Działalność 5 i 6 Brygady Wileńskie AK (1944–1952)*, Warszawa 2002.
- Kryptonim „Orzeł”. *Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego w dokumentach 1947–1954*, wybór i oprac. K. Krajewski, T. Łabuszewski, J. Pawłowicz, L. Żebrowski, Warszawa 2004.
- Kulińska L., *Z dziejów Obozu Narodowego w Polsce w latach 1944–1947*, Warszawa–Kraków 1999.
- Łeszczyński G., *Okręg Warszawski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” na tle struktur centralnych. Zarys problematyki*, Warszawa 2019.
- Mazur M., *Antykomunistycznego podziemia portret zbiorowy 1945–1956*, Warszawa–Lublin 2019.
- Memoriał Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” do Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych*, oprac. W. Frazik, T. Łabuszewski, Warszawa 2015.
- Motyka G., *Na Białych Polaków oblawa. Wojska NKWD w walce z polskim podziemem 1944–1953*, Kraków 2014.
- Obszar Centralny Zrzeszenia WiN 1945–1947*, red. T. Łabuszewski, Warszawa 2018.
- Muszyński W.J., *Komunistyczne amnestie lat 1945–1947. Drogi do legalizacji czy zagłady?*, Warszawa 2012.
- Niwiński P., *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 1999.
- O karach śmierci w latach 1944–1956. Z Krzysztofem Szwagrzykiem i Janem Żarynem rozmawia Barbara Polak*, „Biuletyn IPN” nr 11 (22)/2002.
- O miejscach pochówków ofiar komunizmu w Polsce. Z Krzysztofem Szwagrzykiem rozmawia Barbara Polak*, „Biuletyn IPN” 2003, nr 7 (30).
- Ostatni leśni 1948–1953*, red. T. Łabuszewski, Warszawa 2003.
- Pielacha K., Kuczyński J., *Do ostatniej kropli krwi. Major Marian Bernaciak „Orlik” 1917–1946*, Warszawa 2016.
- Ślaski J., *Żołnierze wyklęci*, Warszawa 2000.
- Wierzbicki M., *Młodzież w PRL*, Warszawa 2009.
- Wnuk R., *Lubelski Okręg AK, DSZ i WiN 1944–1947*, Warszawa 2000.

POLECAMY

Publikacje poświęcone Żołnierzom Wyklętym do pobrania z internetu

- ▶ Broński Z., „Uskok”, *Pamiętnik (wrzesień 1939 – maj 1949)*, wstęp i red. S. Poleszak, wydanie drugie rozszerzone i poprawione, Lublin–Warszawa 2015.
- ▶ Gałęzowski M., *Testament Polski Walczącej*, Warszawa 2015.
- ▶ Józef Kuraś „Ogień” i *Zgrupowanie Partyzanckie „Błyskawica”*, Kraków 2019.
- ▶ Łabuszewski T., Niwiński P., Szubarczyk P., *Wyklęci Niezłomni 1944–1963*, Warszawa 2017.
- ▶ Makus G., *Tadeusz Zieliński „Igła”*, Warszawa 2020.
- ▶ *Memoriał Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” do Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych*, oprac. W. Frazik, T. Łabuszewski, Warszawa 2015.
- ▶ Wichowska K., „Łączka”. *Poszukiwania i identyfikacja ofiar terroru komunistycznego na warszawskich Powązkach*, Warszawa 2016.
- ▶ Wołoszyn J., *Zapomniane ogniwo. Konspiracja młodzieżowa na ziemiach polskich 1944–56*, Warszawa 2019.

Biuletyny Instytutu Pamięi Narodowej

- ▶ nr 11/2002
- ▶ nr 7/2003
- ▶ nr 1-2/2007
- ▶ nr 1-2/2008
- ▶ nr 3/2017
- ▶ nr 3/2018
- ▶ nr 3/2019
- ▶ nr 3/2020

Broszury z serii „Patroni naszych ulic”

- ▶ *Danuta Siedzikówna „Inka” (1928–1946)*, Warszawa 2014.
- ▶ *Generał August Emil Fieldorf „Nil” (1895–1953)*, Warszawa 2015.
- ▶ *Jan Rodowicz „Anoda” (1923–1949)*, Warszawa 2015.
- ▶ *Major Hieronim Dekutowski „Zapora” (1918–1949)*, Warszawa 2016.
- ▶ *Pułkownik Łukasz Ciepliński (1913–1951)*, Warszawa 2016.
- ▶ *Rotmistrz Witold Pilecki (1901–1948)*, Warszawa 2013.
- ▶ *Stanisław Sojczyński „Warszyc” (1910–1947)*, Warszawa 2016.

Teki edukacyjne

- ▶ *Konspiracyjne Wojsko Polskie w latach 1945–1948*, Łódź 2002
- ▶ *Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956*, Lublin 2015.

Wystawy IPN do wypożyczenia

- ▶ *„Zaplute karty reakcji”. Polskie podziemie niepodległościowe 1944–1956*, OBEN Lublin
- ▶ *Żołnierze Niezłomni. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 r.*, OBEN Rzeszów
- ▶ *Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947*, OBEN Katowice
- ▶ *„Ostatni leśni” - Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953*, OBEN Warszawa
- ▶ *„Bić się do końca”. Podziemie niepodległościowe w regionie radomskim w latach 1945–1950*, OBEN Lublin, Delegatura Radom
- ▶ *„Niezłomna, wyklęta, przywrócona pamięci”. Danuta Siedzikówna „Inka” 1928–1946*, OBEN Gdańsk
- ▶ *Oddziały „Łupaszki”* – OBEN Warszawa
- ▶ *„Dla Ciebie Polsko i dla Twojej chwały...” Żołnierze Wyklęci Pomorza i Kujaw*, OBEP Gdańsk, Delegatura Bydgoszcz
- ▶ *Stanisław Sojczyński „Warszyc” i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, OBEN Łódź
- ▶ *O Orła w Koronie. Zgrupowanie partyzanckie „Błyskawica”*, OBEN Kraków
- ▶ *Nowe zniewolenie. Obława Augustowska. Lipiec 1945*, OBEN Białystok
- ▶ *„... Niech polska ziemia utuli ich do spokojnego snu...” Ekshumacje i identyfikacje ofiar terroru komunistycznego*, OBEN Szczecin

Warto odwiedzić

- ▶ Muzeum Żołnierzy Wyklętych w Ostrołęce
- ▶ Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL w Warszawie
- ▶ Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie
- ▶ Muzeum Wojska w Białymstoku

Wystawy elementarne IPN

Do pobrania ze stron: ipn.gov.pl (zakładka: edukacja)
edukacja.ipn.gov.pl (zakładka: wystawy)

Polskie Symbole Narodowe

Polski wysiłek zbrojny w I wojnie światowej 1914–1918

Powstanie Wielkopolskie 1918–1919

Powstania śląskie 1919–1921

Wojna z bolszewikami. Bitwa Warszawska 1920

Wojsko Polskie i jego tradycje 1918–1939

„Operacja polska” NKWD 1937–1938

Wrzesień 1939. Polska wobec niemieckiej i sowieckiej agresji

Polacy w Bitwie o Wielką Brytanię

Zbrodnie niemieckie i sowieckie na Polakach 1939–1945

Zbrodnia Katyńska 1940. Zagłada polskich elit

Zbrodnia nieukarana – łagry sowieckie

Niemieckie obozy zagłady

Zagłada Żydów europejskich

Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej

*Sąsiedzka krew. Ludobójstwo wołyńsko-galicyjskie
1943 –1945*

Polskie Państwo Podziemne

Jan Rodowicz „Anoda”

Powstanie Warszawskie 1944. Bitwa o Polskę

Żołnierze Wyklęci. Podziemie niepodległościowe 1944 –1963

Poznański Czerwiec 1956

*Krzyż symbol wiary i wolności. 60. rocznica obrony krzyża w
Nowej Hucie*

Marzec'68

Bunt robotników. Grudzień '70 – luty '71

Krok ku wolności. Protesty robotnicze w czerwcu 1976 r.

Przełom. Sierpień 1980 i „Solidarność”

Stan wojenny 1981–1983

Koniec PRL - rok 1989

Baza wystaw elementarnych IPN jest satale rozbudowywana o nowe tytuły. Zachęcamy do śledzenia nowości.

KONTAKT

Biuro Edukacji Narodowej IPN

ul. Postępu 18, 02-676 Warszawa, tel. (22) 581 88 70,
e-mail: Monika.Swierszcz@ipn.gov.pl

Wypożyczenie wystaw: tel. (22) 581 86 74,

e-mail: sergiusz.kazimierczuk@ipn.gov.pl

Przystanek Historia – Centrum Edukacyjne IPN im. Janusza Kurtyki w Warszawie

ul. Marszałkowska 21/25, tel. (22) 576 30 04,
e-mail: tomasz.morawski@ipn.gov.pl

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

